

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ESTETIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

JAN MUKAŘOVSKÝ A JEHO POJETÍ ESTETIČNA

Vedoucí práce: Mgr. Martin Kaplický

Autor práce: Monika Cestrová

Studijní obor: Estetika

Ročník: 3.

2009

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice, 30.dubna 2009

Monika Cestrová

Zde bych chtěla poděkovat panu Mgr. Martinovi Kaplickému za podnětnost a cenné rady při konzultacích a trpělivost při čtení bakalářské práce.

ANOTACE;

Práce bude zaměřena na rozbor vymezení oblasti estetického od oblasti mimo-estetického jak je podán v díle Jana Mukařovského. Dalším krokem pak bude nastínění základního rozlišení oblasti estetická na umělecké a mimo-umělecké estetická a zvážení jeho přesvědčivosti. Prostředkem k tomuto cíli bude podrobná analýza základních Mukařovského pojmů a to především pojmů funkce, normy a hodnoty. Záměrem práce je přesvědčivě objasnit co odlišuje estetické funkce, normy a hodnoty od funkcí, norem a hodnot ne-estetických a jaké typy vztahů mezi sebou navzájem vykazují.

ANNOTATION;

My work will be aimed at analysis of aesthetical and non-aesthetical sphere as explained in Jan Mukařovský's work. The next step is the outline of artistic and non-artistic aesthetic theories and considering their persuasive force. The means to reach this aim will be detailed analysis of Mukařovský's key vocabulary, especially function, norm and value. My work should explain the difference between aesthetical function, norms and values from the non-aesthetical ones and the relationship between these two spheres.

OBSAH

Jan Mukařovský a jeho pojetí estetična

ÚVOD;	8
I. DEFINICE ESTETIKY A ESTETIČNA;	9
II. FUNKCE A JEJICH POJETÍ DLE JANA MUKAŘOVSKÉHO;..	12
II.1. Typologie a význam funkcí	12
II.2. Otázka poly-funkčnosti a vzájemných vztahů mezi funkcemi ...	16
III. ESTETICKÁ FUNKCE;	19
III.1. Definice estetické funkce	19
III.2. Význam estetické funkce	21
IV. ESTETICKÁ NORMA;	23
IV.1. Definice estetické normy	23
IV.2. Proměnlivost estetické normy	24
IV.3. Vymezení estetické normy mezi ostatními	25
IV.4. Diferenciace norem	28
V. ESTETICKÁ HODNOTA;	30
V.1. Definice estetické hodnoty	30
V.2. Problematika proměnlivosti a platnosti estetické hodnoty	31
VI. OBLAST UMĚNÍ;	35
VI.1. Struktura a autonomnost umělecké oblasti	35
VI.2. Vymezení a význam umělecké oblasti	36
VI.3. Diferenciace umění	38
VI.4. Funkce umění	39
VI.5. Mnoho-funkčnost a dynamika umělecké oblasti	40

VII. HRANICE MEZI UMĚLECKÝM, MIMOUMĚLECKÝM ESTETIČNEM A MIMO - ESTETIČNEM?;	42
VII.1. Umělecké estetično	42
VII.2. Mimoumělecké estetično	43
VII.3. Estetično a mimo-estetično	43
VIII. ZÁVĚR;	46
IX. PŘÍLOHA;	48
IX.1. Fotografie Jana Mukařovského	49
IX.2. Životopis a tvorba Jana Mukařovského	50
X. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	52

ÚVOD;

Pro práci s teoriemi a pojmy estetických studií Jana Mukařovského jsem se rozhodla proto, že do oblasti estetického zkoumání přinesl stěžejní poznatky a teoreticky ucelenou strukturu, která nám tedy dle Mukařovského pojetí umožňuje pochopit samotný význam estetické oblasti a objasňuje nám vzájemné vztahy ve vnitřní struktuře estetická. Mukařovský výrazným způsobem ovlivnil teorii chápání v estetice a dalších oblastech.

Již název práce; *Jan Mukařovský a jeho pojetí estetická* naznačuje, že ve středu zájmu pro nás bude estetická oblast. Záměrem této práce však nebude jen definice estetiky jako ucelené nebo uzavřené oblasti, ale i vymezení a objasnění konkrétních kategorií a estetických pojmů podle pojetí Jana Mukařovského, na jejichž základě zjistíme, jakým způsobem a jak velkou měrou estetické prvky pronikají do našeho každodenního jednání a vnímání.

Záměrem práce bude tedy vytyčení obsahu pojmu estetiky a nastínění vnitřní problematiky estetická na bázi rozboru všech základních pojmů, kterými jsou; estetická funkce, estetická norma a estetická hodnota v umělecké oblasti i mimo ni. Přičemž hlavním úkolem se stane vymezení oblasti estetická a umění skrze dominantní postavení estetické funkce. Zprvu bude téma této práce uchopeno ve všeobecnějším náhledu, kterým se přes vytyčení zájmů estetiky jakožto oboru dále dostaneme k samotnému obsahu estetická a konkrétním estetickým kategoriím, jak je Jan Mukařovský ve svých studiích nastínil. Typologie a vytyčení estetických kategorií vůči ostatním, tedy mimouměleckým funkcím, normám a hodnotám nám umožní vyjasnit vnitřní vztahy estetická, skrze které bude možno lépe uchopit oblast uměleckého a mimouměleckého estetická a ujasnit si, jak tuto problematiku Mukařovský přímo pojmal.

I. Definice estetiky a estetična;

Pojem estetika se objevil v 18. století u německého filozofa a estetika Alexandera Gottlieba Baumgartena (1714 – 1762), který tento termín jako první zavedl do podvědomí jeho současníků. Přispělo k tomu hlavně jeho dílo *Aesthetica* vydané roku 1750, od té doby je estetika považována za specifickou oblast zkoumání filozofie a umění.

Slovo „ estetika “ vzniklo z řeckého slova *Aisthesis*, což znamená smyslové vnímání, nešlo tedy o nic racionálního, nebo – li o nic rozumově chápaného. Estetika byla od dob Baumgartenových pojata pod tímto termínem nejdříve jakožto věda o senzitivním poznání a jejím středem pozornosti se stala oblast krásna. Takže byla ve svých počátcích zaváděna jako věda zabývající se smyslovým poznáním a byla již tehdy tzv. vědou o kráse. Krása byla podle Baumgartena ve své podstatě chápána jako dokonalost věci samotné a hlavní snahou bylo tedy zkoumání senzitivního poznání a oblasti krásy.

Jan Mukařovský se ve své studii s názvem *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty* o Baumgartenovi zmiňuje proto, že již zpočátku se opravdu nejednalo o rozumovou záležitost a přímo k Baumgartenovi odkazuje; „Estetika vznikla kdysi jako věda o pravidlech regulujících smyslové vnímání. (Baumgarten)“¹ Avšak z našeho hlediska může být zavádějícím výrok, že estetika vznikla jakožto „ věda o pravidlech s regulujícím záměrem “, protože nás svým způsobem nabádá k myšlence, že se dřívější populace domnívala o těch, kteří se právě vědou o kráse zabývali, že byli diktujícími v této oblasti. Takže i podle toho by tedy měli lidé zabývající se estetikou diktovat, co přímo člověk považovat za krásné má a co naopak za krásné považovat nemá. I umělci se v tehdejší době měli těmito „ filozofy “ na poli dřívější estetiky řídit. „ Nuže, je tomu již dosti dávno, co si estetika uvědomila, že předpisujíc pravidla pro krásno nečiní nic jiného, než přejímá jistou dobovou uměleckou konvenci, zpravidla, a vlastně osudově, úctyhodně zastaralou.“² V současnosti můžeme o tomto přístupu už jen spekulovat, protože v dnešní době nějaké předepisování, co je krásné a co není, je záležitostí aktuálních inovací nebo trendů.

¹ Mukařovský, Jan: *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty*, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 99

² *tamtéž*, str. 99

Na estetickou oblast od počátků jejího vzniku působí nejen různorodost období, která se postupem času vystřídala, ale působícími vnějšími vlivy jsou i konkrétnější prvky, jakými jsou například; zvyky, společenská pravidla v dané době, ale i mnoho dalších faktorů, které budou postupně zmíněny, protože estetická oblast má od svých prvopočátků vztahy k různým oblastem lidského života, takže i ostatní oblasti lidského dění ji z části ovlivňovaly. Někdy více a někdy menší měrou, ale neměli bychom opomínat, že se tak děje neustále i teď, v naší současnosti. Postupem času totiž došlo k velmi výrazné změně na poli estetického vnímání, protože podle Mukařovského ztratil dříve stěžejní pojem krásy v estetické oblasti své dominantní postavení a na primární pozici jej vystřídal obecný pojem estetická a s ním nastolená otázka převahy i podřízenosti estetické funkce.

Jan Mukařovský tedy definoval estetiku jakožto nauku o estetické funkci, jejích projevech a jejích nositelích. Přičemž zde hraje hlavní roli právě stěžejní pojem *estetická funkce*. Je zřejmé, že estetika je vědou o estetické funkci a estetickém postoji, ale v žádném případě ji nemůžeme pojímat jako vědu, která by se striktně zabývala tvrzením, co je krásné a co již do této kategorie nepatří. Jejím úkolem není nějaké přikazování co esteticky vhodným je a co není. Takže nám sama estetika a její oblast nechce předepisovat nějaká pevně narýsovaná pravidla krásy. Jde spíše o pravidla regulativního charakteru, která nám napomáhají při zkoumání problematiky v estetické oblasti. S pojmem estetické funkce a s rolí estetického vnímání v lidském životě se objevila i otázka „estetizace“, která také od estetických počátků pronikala do různých oblastí života a tím vznikala polemika nad tím, jakou roli má tedy estetika v lidském životě. Estetické vnímání a estetické prvky se staly dokonce složkou našeho nazírání a uchopování okolního světa, protože se estetické projevy začaly objevovat již například v různých rodových erbech, estetizovala se dále i výzdoba hradů a zámků a velkou reprezentační záležitostí, kde byly estetické prvky a jejich uspořádání důležitými, byl vzhled zámeckých zahrad (například francouzské zahrady a anglické parky). V některých oblastech byla estetizace velmi stěžejní záležitostí (například v oblasti textilu a odívání; barokní róby a šlechtický šat, ale i vzhled vycházkové módy), jinde byly estetické projevy o něco méně zřetelnější (například pracovní oděvy, u kterých nešlo o dojem a slušivost, nýbrž posloužily z praktického hlediska a zprvu sloužily jen jako ochranná pomůcka). Estetické prvky se tedy bezprostředně začaly projevovat nejen v umění, ale i mimo něj a vnikaly dále do oblastí jako například již zmíněné odvětví

oděvnictví, prvky byly zřejmé i v samotných ulicích městského života (urbanismus) a dále vnikali konkrétně do řemesla a bytové kultury – exteriér, interiér.

V soudobé estetice Jana Mukařovského bylo nejdůležitějším zájmem zkoumání pole estetická. „ Uvědomivši si šíři estetické oblasti, pokládá dnešní estetika za svůj úkol zjišťovat estetično ve všech jeho podobách a zakukleních zkoumat dynamiku jeho vztahů k postoji praktickému a teoretickému.“³ V době Mukařovského již estetično zřetelně zasahovalo do všech oblastí lidských aktivit, jelikož sám pojem estetická, podle teorie Jana Mukařovského, námi „ prochází “ díky projevu estetických prvků při jakémkoliv vnímání či tvoření objektů. Z toho opětovně vyplynula otázka, do jaké míry je samotným estetickým lidský život prolut a můžeme zcela bezpochybně přiznat pravdu Mukařovskému, když se ve svých studiích vyjádřil, že estetično je součástí celkového dění v životě a to především díky své obsáhlosti.

Oblast estetická je Mukařovským popisována pomocí jednotlivých estetických kategorií, kterými jsou estetická funkce, estetická norma a estetická hodnota. Tyto tři kategorie jsou mezi sebou velmi úzce provázány a tvoří tak podstatu estetická. Estetično se neobjevuje jen v oblasti jednání a tvoření člověka, ale je do nás i vklíněno skrze zvyky, prostřednictvím kulturního vlivu a společenského vlivu celkově. Takže záleží na dané společnosti a jejích zvycích, které se liší národem i do určité míry regionálně. Z toho vyplývá, že estetično je jak součástí celé společnosti a kulturních zvyků, tak i součástí člověka jakožto subjektu a jeho náhledu na své okolí a vnější svět.

³ Mukařovský, Jan: Úkoly obecné estetiky, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 78

II. Funkce a jejich pojetí dle Jana Mukařovského;

II.1. Typologie a význam funkcí

Pojem *funkce* Mukařovský pojal ve smyslu, že funkce je způsob užití věci k určitému cíli a její definice zní přesně takto; „ Funkce je způsob sebeuplatnění subjektu vůči vnějšímu světu.“⁴ Z toho vyplývá, že funkce je tedy přizpůsobení věci danému účelu, kterému má věc sloužit.

Základním rozlišením funkcí, které Mukařovský uvedl, je rozdělení na *bezprostřední* a *znakové funkce*. V tomto rozlišení Mukařovský neopomenul důležitá hlediska, kterými jsou subjekt a objekt, takže nesmíme opomínat fakt, že sebeuplatnění vychází přímo ze subjektu - individua a je uplatňováno na objekt - věc. Člověk se totiž podle Mukařovského teorie ke skutečnosti může uplatňovat hned dvojím způsobem a to buď bezprostředně nebo pomocí jiné skutečnosti, znaku. Mezi bezprostřední funkce jsou zařazeny *praktické funkce* (je jich více) a *funkce teoretická*. Pod znakové patří *estetická* a *symbolická funkce*, ale nezapomeňme tedy fakt hlediska subjektu a objektu. Mukařovský ve své typologii funkcí dále rozlišil bezprostřední a znakové funkce konkrétněji, přičemž bezprostřední - praktická funkce směřuje k objektu a bezprostřední – teoretická k subjektu, takže je lze rozlišit také z hlediska sebeuplatnění, kde je sebeuplatnění praktické funkce vázáno na objekt a teoretické sebeuplatnění vychází ze subjektu. Z hlediska subjektu a objektu jsou rozlišeny i znakové funkce, kdy funkce symbolická závisí na objektu a estetická funkce má za základ subjekt.

Důležité je uvědomit si, že každé individuální jednání lze aplikovat přímo na jednu určitou funkci. Můžeme si toto tvrzení odůvodnit, když se zamyslíme nad tím, že každý lidský čin a tvorba jsou podmíněny dost často estetickými prvky a vždy projevem určité funkce. Například z hlediska praktické funkce je pro nás úplně automatickou a všední událostí nakupování a když jdeme nakoupit třeba potraviny, tak výběr potravin automaticky zamíříme na to, co budeme v následujících dnech vařit a konzumovat. Navíc, vybíráme si nejen z praktického hlediska, ale i estetického, přičemž si tedy vybereme čerstvé, nezávadné a chutně vypadající výrobky. Přeci si nebudeme kupovat shnilé nebo nevábně vypadající ovoce a zeleninu, ba dokonce ztvrdlé a připálené

⁴ Mukařovský, Jan: Místo estetické funkce mezi ostatními, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 177

pečivo, když hned vedle leží křupavý a čerstvý rohlík, avšak pokud vedle něho leží stejně dobrý rohlík, ale o něco větší a krásně omakovaný, po kterém se natáhneme ? V tomto případě na scénu nastupuje estetický prvek a estetická funkce dostává prostor k uplatnění, ale tento případ je jen jedním z několika stovek případů z denních událostí individua, kdy člověk zaujme hledisko estetické funkce aniž by si to pokaždé uvědomil. Estetické prvky do našeho všedního života vnikají neustále a to se týká i takových případů, kdy jde o maličkosti jako například, že se žena každé ráno učeše a vezme si na sebe hezkou halenku, než jde do města nebo do práce. Ta samá situace se například naskýtá přímo i při samotném výběru oblečení, koupíme si takovou halenku, která se nám líbí a je slušivá.

Mukařovský uvádí ve svých studiích tedy několik funkcí; funkci praktickou, teoretickou, symbolickou a funkci estetickou. Funkce se v jednotlivých případech a situacích mění a vždy jedna z daných funkcí převládá. Nelze použít hodnotového řazení, ale Mukařovský se pokusil o vymezení jedné funkce vůči funkcím ostatním a tím výborně zdůraznil fakt, že funkce mezi sebou mají dokonce vzájemné vztahy. Jako například v již zmíněné situaci, kdy si žena učeše vlasy, aby nebyla rozčuchaná a vyleští si zrcadlo v koupelně, aby se v něm lépe viděla. První situace může mít funkci praktickou i estetickou a ta druhá situace funkci praktickou, přičemž záleží na individuálním přístupu a pojetí zmíněné ženy, protože první situaci, kdy se češe, může brát jako praktickou, protože se češe za účelem nerozčuchanosti nebo z estetického hlediska, aby jí to slušelo. V druhém momentu může být estetická funkce jen funkcí doprovodnou, když žena leští špinavé zrcadlo za záměrem jeho čistoty a lesku kvůli tomu, že se třeba každé ráno bude chtít podívat jak se hezky namalovala a učesala.

Za nejrozšířenější ze zmíněných funkcí je dle Mukařovského považována funkce praktická, jelikož člověku přímo bezprostředně umožňuje život a to znamená, že člověk by bez praktické funkce nebyl schopen vykonávání a zaopatřování základních lidských úkonů a potřeb. A navíc, když jde o praktickou funkci, tak bylo již zmíněno, že není pouze jedna jediná praktická funkce, ale je jich více. Mukařovský se o této funkci totiž vyjádřil jako o funkci, která má spoustu tzv. odstínů a je dokonce ze všech ostatních skutečností nejbliže a bezprostředně se jí dotýká. Při praktické funkci jde o sebeuplatnění subjektu na objekt, kterým je bezprostředně působeno na danou skutečnost a pokud se člověk uplatňuje vůči skutečnosti přímým způsobem, tak to znamená, že tu skutečnost, na níž bezprostředně působí, přetváří přímo a ve svůj prospěch. Například; když člověk vymění stará netěsnící okna za nová, aby ušetřil za

vytápění. V praktickém postoji se tedy jedná o bezprostřední působení, protože chceme skutečnost, na kterou je působeno, nějakým způsobem přímo svým zásahem pozměnit. Podle toho také samozřejmě volíme druh činnosti a nástroje, což nám záměru usnadní docílit. Takže můžeme s Mukařovským souhlasit, že z praktického hlediska jsou pro nás důležité právě ty vlastnosti věcí, které bezprostředně slouží k dosažení daného záměru a cíle. „ Hodnotou při volbě nástrojů jsou nám jen ty jejich vlastnosti, které se hodí k dosažení očekávaného výsledku činnosti – ostatní vlastnosti těchto nástrojů jsou nám lhostejné, ba ani pro nás neexistují. Je známo – a bylo toho dosti často využito v humoristické literatuře -, že lidé různých zaměstnání, pracují-li s tímž materiálem, vidí jej každý jinak: lesníkovi je les rostlinnou kulturou, truhláři, bednáři a koláři zásobárnou dřeva, myslivci úkrytem zvěře, a chceme-li nakonec, dětem místem, kde rostou maliny a jahody.“⁵

Na rozdíl od toho další funkce, kterou je bezprostřední - teoretická funkce, míří za zdůrazněním a poznáním vzájemných vztahů věcí a jejich obecné roviny. Tato funkce sice podle Jana Mukařovského patří mezi bezprostřední funkce, přičemž ale nejde o bezprostřední působení, nýbrž o poznávání na teoretické rovině. Přímou podle teorie Mukařovského jde teoretické funkci spíše o tzv. sjednocení obrazu skutečnosti. Takže v případě teoretického přístupu se neklade důraz na věc samotnou, ale mají být tedy zdůrazněny přímo vzájemné vztahy mezi objekty, z čehož vyplývá, že v tomto případě se máme zabývat i všeobecnými zákonitostmi těchto vztahů, abychom dospěli k ucelenému teoretickému poznání. Věc nám sice není bezprostředně cílem poznání, avšak s určitými shodami různých vlastností s jinými věcmi může nastat situace, kdy určitá věc může být automaticky řazena pod daný pojem a právě tímto způsobem se ocitá v rámci obecných zákonitostí. Pod určitý obecný pojem lze teoreticky zařadit více věcí, které mají určité vlastnosti společné nebo jsou si dost podobné a něčím „příbuzné“. Například když slyšíme štěkot, víme, že někde v blízkém okolí běhá pes a pes spadá pod skupinu domácích zvířat, přičemž je tato skupina zařazena pod řád čtyřnohých a do skupiny psovitých šelem atd. Opačným případem lze od obecných pojmů dospět až ke konkrétním částem celku a všem pojmům podobným a příbuzným. Mohou to být jak objekty a jejich vlastnosti, tak i přímo znaky. Do této obecné roviny se dostává subjekt teoretickým přístupem, tedy funkcí teoretickou – poznávací a svým procesem zkoumání. Mukařovský ve svém konceptu bezprostředně zkonfrontoval praktickou a teoretickou funkci na základě výstižných příkladů a

⁵ Mukařovský, Jan; Význam estetiky, In: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 65

teoretickou funkci vyjasnil výrokem; „ Při funkci teoretické je naproti tomu v popředí subjekt, neboť obecným a konečným jejím cílem je promítnutí skutečnosti do vědomí subjektu v obraze sjednoceném podle jednotnosti subjektu (rozuměj subjektu nadindividuálního, všelidského) a podle základního ustrojení lidské pozornosti, jež je schopna upříti se toliko k jedinému bodu: skutečnost sama, objekt funkce, zůstává při funkci teoretické nedotčena, ba čím je postoj teoretický čistší, tím úzkostlivější je snaha vyloučit z poznávacího postupu i sebeslabší možnost zásahu do poznávané skutečnosti.“⁶

Dále nemůžeme v kontextu opomenout ani magicko – náboženskou, neboli symbolickou funkci a pro její vysvětlení můžeme uvést příklad, kdy člověk poplve státní vlajku; tímto způsobem člověk dal najevo své opovržení určitým systémem nebo přístupem a politickou situací. Prostřednictvím symbolického znaku tedy dal najevo svůj nesouhlas a rozhořčení. U magicko – náboženské, neboli symbolické funkce se skutečnost nestává znakem, ale už jím přímo je, a proto již působí jako to, co zastupuje. Jakákoliv skutečnost, která se do této funkce dostává, se stává zastupujícím znakem. Jde-li o působení na skutečnost skrze skutečnost jinou, tak zde Mukařovský uvedl výborný příklad; „ Člověk probodne zobrazení svého nepřítele, očekává, že tak ublíží osobě, kterou obraz představuje.“⁷ Nástrojem působení na skutečnost, kterou chceme ovlivnit, je v tomto případě fotka, plakát nebo obraz jako znak, jehož prostřednictvím je působeno na skutečnost, takže člověk nepřímo na skutečnost působí pomocí jiné skutečnosti, kterou dosáhne daného cíle a záměru, takže jsou zapotřebí i vhodné nástroje. Člověk dle Mukařovského může působit tedy na skutečnost buď přímým způsobem, že tu skutečnost přímo přetváří a bezprostředně na ni působí nebo na ni může působit nepřímo a to skrze znak nebo nástroj jiný. Například, když se při bohoslužbě užije vína, tak toto červené víno symbolizuje „ krev Kristovu “, tím pádem je již zastupujícím znakem.

Pro každého člověka je skutečnost svým způsobem stejná, ale každý z nás ze svého hlediska uplatní jinou funkci, kterou vnímá v tu chvíli intenzivněji, přičemž ostatní lidé mohou ke stejné věci nebo dílu zaujmout jiný postoj a tím pádem se začne uplatňovat jiná funkce. Takže záleží na jedinci jakožto vnímateli a míře potencionálnosti situace či věci k určité funkci.

⁶ Mukařovský, Jan: Místo estetické funkce mezi ostatními, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 178

⁷ *tamtéž*, str. 177

Jan Mukařovský se tedy snažil nejen o typologické rozlišení funkcí samotných, ale jeho zájmem bylo i zjišťování, jakým způsobem se funkce ovlivňují mezi sebou a jestli se dokonce jedna určitá funkce může přímo změnit v jinou. Došel k závěru, že ani jedna ze zmiňovaných funkcí se nemůže změnit v jinou, ale mohou si konkurovat nebo se doplňovat. „Dokud je člověk člověkem, budou nutně při každém jeho počínu vstupovat různé funkce ve vzájemná napětí, budou se navzájem hierarchizovat, křížit, prolínat.“⁸ Mukařovského probíranou otázkou jsou vzájemné vztahy mezi samotnými funkcemi, protože k podřízenosti a nadřízenosti funkcí dochází až v určitých situacích a případech. Jinak se zde podle Mukařovského k nějaké základní hierarchizaci nedopracujeme. Existují podle něho určité dobové hierarchizace, ale problémem je, že jsou velmi proměnlivé. „Jsou tedy mezi všemi funkcemi základními vzájemné vztahy a půdorys jejich typologie je těmito vztahy beze zbytku protkán.“⁹

II.2. Otázka poly-funkčnosti a vzájemných vztahů mezi funkcemi

Sám člověk je přímo „živým“ zdrojem funkcí, a proto je důležitým faktorem i upírání zřetele na subjekt (ne pouze jen na objekt), který přímo mnoho-funkčnost situacím přivozuje. I v umělecké oblasti se objevil fakt, že každé z jednotlivých umění začalo chápat svou specifickou funkci. Funkční pojetí se dostalo do umění, ale i kulturní oblasti. „Člověk je někdy nositelem funkcí, a to tehdy, slouží-li, zcela podobně jako nástroj, svou činností k dosažení jistého cíle, jindy pak je iniciátorem funkcí, užívá-li věci, popř. jiných lidí k dosažení jistých cílů, vždy však je subjektem jednání, jenž určuje nebo aspoň ovlivňuje cíle, účely, a tedy i funkce.“¹⁰

Dle Mukařovského jsou tedy funkce jednoznačně součástí lidské přirozenosti, nejsou pouhým vnějším projevem, jenž subjekt uplatňuje kvůli nutné potřebě vůči ostatním subjektům a objektům. Funkce jsou přímo i jakousi složkou našeho životního stylu. „Pravíme-li, že člověk funkce určuje, mohli bychom vzbudit zdání, že funkce závisí jen na vědomé vůli, a tedy i libovůli člověka. Věci se však mají jinak: funkce nelpí na člověku povrchně, ale jsou zaklíněny v samé jeho přirozenosti. Lidská přirozenost je tedy rozhodující činitel, nikoli nahodilá lidská vůle.“¹¹ Člověk ve svém

⁸ Mukařovský, Jan; Místo estetické funkce mezi ostatními, *In: Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 175

⁹ *tamtéž*, str.184

¹⁰ Mukařovský, Jan: Člověk ve světě funkcí, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.53

¹¹ Mukařovský, Jan: Člověk ve světě funkcí, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.53

nitru chce, nebo lépe, má potřebu uplatňovat se vůči svému okolí a objektům. Každá osobnost touží po jisté funkční svobodě, protože mono-funkčnost je omezujícího charakteru z toho důvodu, že člověk nemá moc možností na výběr. Pojem „mnoho-funkčnost“, neboli rozmanitost a mnohotvárnost jsou živější pojmy a člověku dodávají jakousi energii volného pohybu a větší pole působnosti, protože sám život je velmi různorodý.

I podle konceptu Jana Mukařovského je zdrojem funkcí přímo sám subjekt, který tyto funkce teprve aplikuje na objekt. Jestliže, podle Mukařovského, budou funkce aplikovány pouze na objekt a nebude bráno zřetele na subjekt, tak se výsledkem stává omezení na pouhou jednu jedinou funkci, protože každý objekt byl vytvořen za jedním určitým cílem a pro člověka je to svým způsobem dosti omezující přístup. „Žádná oblast lidského konání a lidské tvorby není omezena na funkci jedinou: vždy je funkcí víc, jsou mezi nimi napětí, spory a vyrovnání; jde-li pak o trvalý výtvar, mohou se jeho funkce proměňovat během času.“¹² Takže lidské jednání je mnoho-funkční, protože například jeden lidský čin může mít hned několik funkcí a některé funkce si ani sám vykonavatel onoho činu ani neuvědomuje. Život je mnohotvárný a proto zde Mukařovský velmi dobře postřehl lidskou mnoho-funkčnost. „Jen tehdy, pojmáme-li funkce jako způsoby sebeuplatnění subjektu vůči vnějšímu světu, vidíme je bez deformací, myslíme poly-funkcionalisticky, ve shodě se skutečným stavem věcí.“¹³

Když se objevil funkcionalismus, nezměnil se jen ráz architektury, ale začalo se řešit funkční myšlení člověka, a proto je dobré si z konceptu Jana Mukařovského zmínit tezi; „Člověk pod přímým nebo nepřímým vlivem stroje se funkčně specializuje a učí se rozlišovat jednotlivé funkce i teoreticky. Ujasňuje se pojem funkce: funkce je mu přizpůsobení věci účelu, kterému tato věc slouží; čím dokonalejší je přizpůsobení, tím přesněji může být účelu dosaženo.“¹⁴ Například v teorii Květoslava Chvatíka je pojata mnoho-funkčnost jako nástroj a jedno-funkčnost jakožto jisté omezení a spoutání, Chvatík mono-funkčnost připodobňuje k stroji jako takovému, ale nakonec dochází ke stejnému závěru jako Jan Mukařovský, že funkce jsou v lidském životě všudypřítomné, takže je lidské jednání a činnost mnoho-funkční. Podle Chvatíka Mukařovský svou teorií vystihl problém pojmání funkce v tom, že když se člověk zaměří na jednostranné

¹² Mukařovský, Jan: Místo estetické funkce mezi ostatními, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.174

¹³ *tamtéž*, str. 176

¹⁴ Mukařovský, Jan: Člověk ve světě funkcí, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.51

hledisko, tak se stane, že funkce jsou promítány pouze do objektu a tím má člověk neustálou dispozici k mono-funkčnosti.¹⁵

¹⁵ Chvatík, Květoslav: Estetický postoj, in: *Strukturální estetika*, Praha: VICTORIA PUBLISHING,a.s.,1994, str. 22

III. Estetická funkce;

III.1. Definice estetické funkce

V tento moment bychom si měli připomenout, že nejvýznamnějším tématem z hlediska estetického přístupu je pro nás *estetická funkce* a musíme se tedy zabývat hlavně otázkou vymezení estetické funkce, které se Mukařovský věnoval a podařilo se mu ji výstižně definovat. Již víme, že funkce je způsob užití věci k nějakému záměru nebo cíli, takže samu funkci chápeme jakožto specifické užívání věci. Mukařovskému se také podařilo vystihnout rozsah estetické funkce, který pojal následovně; „Jakýkoli předmět i jakékoli dění (ať děj přírodní, ať činnost lidská) mohou se stát nositeli estetické funkce.“¹⁶ Z toho vyplývá, že estetická funkce není Mukařovským uzavřena jen do jediné a určité oblasti, kde by uplatnila svůj význam a působnost. Mukařovský totiž dále zdůraznil fakt, že estetická funkce se nevyskytuje jen v umění a vyjádřil se k tomu přesně takto; „Nositelem estetické funkce není ovšem jen umění: kterýkoli jev, kterýkoli děj, kterýkoli produkt lidské činnosti může se pro jednotlivce nebo i pro celou společnost stát estetickým znakem.“¹⁷

Mukařovský se zabýval strukturální estetikou, proto se v kontextu s naší rozebíranou problematikou objevuje pojem „znak“. Co vůbec znak je a co se za ním skrývá? Podle teorie Jana Mukařovského je znak něčím, co má vlastnost poukazovat dál, k něčemu mimo sebe. Již víme, že praktická funkce působí na skutečnost bezprostředním způsobem, takže zde o znacích není třeba zmínky. Zato teoretická funkce dostává znaky do roviny jisté nehybnosti a Mukařovský se k této problematice vyjádřil; „Při funkci teoretické je pozornost soustředěna na skutečnost, která je mimo znak (proto je znak ve funkci teoretické podrobován kontrole vzhledem k své shodě s touto skutečností), při funkci estetické upíná se pozornost ke znaku samému, jenž v sobě skutečnost jako celek zrcadlí – kontrola znaku skutečností tu nemá smyslu, protože i znak, i skutečnost jsou objektem a stojí proti sobě jako nezávislé celky.“¹⁸ A k symbolické funkci ještě Mukařovský dodal, že je tzv. „hybnou silou“, která má na

¹⁶ Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 84

¹⁷ Mukařovský, Jan: Význam estetiky, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 66

¹⁸ Mukařovský, Jan; Místo estetické funkce mezi ostatními, In: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 182

skutečnost účinkovat. „ Funkce, při které je v popředí objekt, je funkce symbolická. Pozornost je zde soustředěna na účelnost vztahu mezi věcí symbolizovanou a symbolickým znakem.“¹⁹

Z hlediska estetické funkce skutečnost vstupující do estetické oblasti, podle konceptu Jana Mukařovského, nabývá vždy znakové povahy, protože estetická funkce působí na skutečnost skrze znak a estetický znak se do této skutečnosti pouze promítá a nepůsobí na jednotlivé skutečnosti nebo přímo jejich části, ale přímo v sobě zobrazuje skutečnost vcelku. Mukařovský přímo ukazuje význam estetického znaku na příkladu rozdílu mezi estetickou a symbolickou funkcí; „ „ Subjektivnost “ znaku estetického proti „ objektivnosti “ znaku symbolického je třeba vidět v něčem jiném: znak estetický nepůsobí totiž na žádnou jednotlivou skutečnost, jak činí znak symbolický, nýbrž obráží v sobě skutečnost jako celek.“²⁰ Pro Mukařovského je tedy u estetické funkce prostředkem právě znak, estetický znak, protože díky tomuto znaku je přístup, neboli postoj určitého subjektu promítán do skutečnosti. „ Pro estetickou funkci není skutečnost objektem bezprostředním, ale zprostředkovaným; bezprostředním objektem (tedy naprosto ne nástrojem) je pro ni estetický znak, který postoj subjektu, realizovaný výstavbou znaku, promítá do skutečnosti jako její obecný zákon, nepozbýváje přitom svébytnosti.“²¹ Estetický znak, jak již bylo pojednáno výše, poukazuje na skutečnost jakožto celek, protože se do ní přímo promítá a právě proto je podle Jana Mukařovského v estetické funkci znak neoddělitelnou součástí objektu, protože je tu znak sám přímo středem pozornosti.

Dále si musíme uvědomit, že pro estetickou funkci existuje věc jako nositelka hodnoty sama o sobě. V kontextu Mukařovského se ve spojení funkce objevuje pojem postoj a právě estetický postoj nám umožňuje vnímat věc, jakožto nositelku estetické funkce. Postoj lze charakterizovat jakožto připravenost nebo určitý sklon k následujícímu rozvíjení již získané zkušenosti. Estetický postoj má již charakter přímo hodnotícího postoje a mohli bychom ho dále vysvětlovat jako určitý zorný úhel pohledu na objekty. Například Květoslav Chvatík se k estetickému postoji vyjádřil tímto způsobem; „ Estetický postoj je postojem dvoustranným: člověk se v něm obrací k věcem pro ně samy a současně se jejich prostřednictvím sám obohacuje a rozvíjí historicky konstituovanou celistvost své bytosti, jednotu svého rozumu, citu a vůle.“²²

¹⁹ Mukařovský, Jan; Místo estetické funkce mezi ostatními, *In: Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 178

²⁰ *tamtéž*, str. 179

²¹ *tamtéž*, str.179

²² Chvatík, Květoslav: Estetický postoj, in: *Strukturální estetika*, Praha: VICTORIA PUBLISHING,a.s.,1994, str. 16

Takže podle Chvatíka je estetický postoj určitým spontánním a distančním zjevem.. V díle Jana Mukařovského se pojem „ postoj “ také dost často objevuje, ale není nijak konkrétně specifikován, nýbrž významově sjednocen s funkcí.²³ Estetický postoj nám podle teorie Mukařovského dává možnost si uvědomit vztah přímo mezi individuem samým - vnímatelem a určitou skutečností. Pomocí estetického postoje také můžeme pochopit způsob nazírání, kdy má být na daný objekt nebo konkrétní věc nahlíženo jako na účelnost objektu samotného.

III.2. Význam estetické funkce

„ Ze stanoviska subjektu a úplnosti jeho poměru k vnějšimu světu je bez úvahy jasné, že estetická funkce jako kterákoli jiná tvoří nutnou součást celkové reakce subjektu na okolní svět.“²⁴ Z díla Mukařovského vyvstává faktor, že estetická funkce svým způsobem utvářela určitou část reflexe subjektu na své okolí. Následujícím vyjádřením se mu podařilo vystihnout nejen postavení a vliv estetické funkce, ale hlavně výborně vymezil pojem funkce vůči ostatním funkcím. „ Jen estetická funkce dovede udržovat člověku vůči univerzu postavení cizince, jenž vždy znovu přichází do krajů neznámých s pozorností neotřelou a nastraženou, jenž vždy nanovo uvědomuje si sebe tím, že se promítá do okolní skutečnosti, a okolní skutečnost tím, že ji měří sebou.“²⁵

Květoslav Chvatík se přímo k pojetí estetické funkce Janem Mukařovským vyjádřil; „ Podle Mukařovského třeba estetickou funkci chápati jako specifickou účinnost věcí, dějů a lidských úkonů v jejím poměru k účinnosti jiných věcí, dějů a úkonů, v níž je mnohonásobně vpletena a s níž společně vytváří lidskou skutečnost.“²⁶

Ale my však víme, že ne každá věc a jev mají daný potenciál pro tuto funkci a pokud má estetická funkce pouze doprovodný charakter a doplňuje jinou funkci, je estetická hodnota a její proces zkoumání při souzení o určité věci jen druhotným

²³ Pojem „ postoj “ a „ funkce “ jsou dle Mukařovského v podstatě jedno a to samé. Člověk vždy ke skutečnosti zaujímá určitý postoj, nebo nějaká situace a věc v zájmu pozornosti má určitou funkci. Každý z postojů směřuje k určitému cíli a svou určitost získává až s daným úkolem, který by měl určitý postoj v aktuálním momentu řešit. Rozlišujeme tedy postoj jako již zmíněnou funkci na praktický, teoretický (nebo-li poznávací), magicko-náboženský (nebo-li symbolický postoj) a nakonec i postoj estetický.

²⁴ Mukařovský, Jan: Místo estetické funkce mezi ostatními, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.175

²⁵ Mukařovský, Jan: Význam estetiky, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 68

²⁶ Novák, Mirko: Kapitola IV. Vývoj estetické problematiky ve škole Hostinského, in: *Česká estetika*, Praha, 1941, str. 142

aspektem v pozadí. „ Estetická funkce je jeden z důležitých činitelů lidského konání: každý lidský úkon jí může být provázen a každá věc se může stát jejím nositelem.“²⁷ Pokud ovšem mají potenciál k tomu, stát se přímo nositelem estetické funkce. Mukařovský tímto tvrzením ukazuje význam estetické funkce tím, že se jejím nositelem může stát cokoli a už jsme si jisti, že estetická funkce je neodmyslitelným pojmem jak pro estetickou oblast, tak i pro mimoumělecké jevy či objekty a je součástí našeho společenského i individuálního vnímání a pojetí vnějšího okolí.

²⁷ Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.147

IV. Estetická norma;

IV.1. Definice estetické normy

Jak Jan Mukařovský pojal další neoddělitelnou složku estetična, estetickou normu? K objasnění nám zde postačí jeho přesná definice normy; „ Estetická norma, regulativ estetické funkce, není neproměnné pravidlo, ale složitý, stále se obnovující proces.“²⁸ Jde-li nejprve o estetickou funkci, tak ta souvisí se zaujetím estetického postoje vnímatele, ale norma má k estetické funkci přímo takový vztah, že tento postoj vnímatele vůči věcem reguluje, takže můžeme estetickou normu podle Mukařovského pojmut jakožto bezprostředně regulující faktor estetické funkce.

Mukařovský při svém úvodu studie o estetické normě zmiňuje vzájemnou spjatost estetické funkce a estetické normy; „ Pojem normy je neoddělitelný od pojmu funkce, jejíž realizaci norma uskutečňuje.“²⁹ Takže si můžeme povšimnout blízkého vztahu estetické funkce a estetické normy a hlavně toho, že estetická funkce by bez estetické normy neměla žádnou existenci. Dále bychom měli brát na vědomí, že v díle Jana Mukařovského je norma pojata jako regulující energie a ne žádné platné pravidlo. „ I samo obecné schéma a tím spíše ještě jeho komplikace dosvědčují, že estetická norma nesmí být chápána jako apriorní pravidlo, které by s přesností měřicího stroje ukazovalo optimální podmínky estetické libosti, nýbrž že je živou energií, která při vši různotvárnosti svých projevů – ba právě pomocí této různotvárnosti – organizuje oblast estetických jevů a udává směr jejího vývoje.“³⁰

Oblast estetiky měla vždy určitou snahu vystihnout základní normy estetické tvořivosti a snažila se o odhalení úplné podstaty tvoření. Již v 18. století existovala daná normativní pravidla, která určovala doba a podle teze Jana Mukařovského; „ Normy, které se pevně zaklínily v některém úseku estetické oblasti a v některém společenském prostředí, mohou přežít velmi dlouho; nově přicházející vrstvi se postupně vedle nich a *vzniká tak soužití a konkurence velmi mnoha souběžných estetických norem.*“³¹

²⁸ Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.148

²⁹ Mukařovský, Jan: Estetická norma, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 149

³⁰ Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.122

³¹ Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 111

Estetická norma pro Jana Mukařovského tedy v žádném případě neznamenal žádná apriorní pravidlo a neměli bychom ji tímto způsobem vůbec chápat, má regulující charakter a usměrňuje celou oblast estetických projevů. „ Norma je tedy osnována na základní dialektické antinomii mezi bezvýjimečnou platností a pouhou regulativní, ba dokonce jen orientační potenci, jež implikuje myslitelnost jejího porušení. – Každá norma má toto dvojí protichůdné směřování, mezi jehož póly je dějiště jejího vývoje.“³² Estetická norma není a nemusí být v podstatě dodržována, ale některé normy jsou svým charakterem zformulovány jakožto zákazy, jenž mají určitou platnost. Záleží i na daném normativním charakteru určité normy, protože například mravní a právní normy mají už mnohem pevnější ráz.

Mukařovský estetickou normu vymezil jako regulující energii, která působí v umělecké oblasti i mimo ni; „ I mimo umění projevuje se koexistence různých norem, tak např. je obecně známý fakt, že předměty, které jsou nositeli estetické funkce, jako nábytek, oděv atd., bývají ve výrobě i v obchodě rozlišovány nejen podle materiálu a provedení, ale i podle různých vkusů.“³³ V oblasti umění je podle Mukařovského estetická norma porušována mnohem větší měrou, než kdy byla dodržována.

IV.2. Proměnlivost estetické normy

Proměnlivost estetické normy je důležitým faktem, protože dle pojetí Mukařovského se estetická norma v časové linii dost mění, ale tato proměnlivost je u ostatních norem stejná a to z jednoho společného důvodu, kterým je jejich schopnost přizpůsobivosti. „ Proto má estetická norma časovou proměnlivost společnou s jinými druhy norem; každá norma se mění, již tím, že je stále znovu aplikována a musí se přizpůsobovat novým úkolům, které z praxe vycházejí.“³⁴ A navíc, estetická norma je neustále deformována a upravována díky své aplikaci v oblasti umění. „ Umělecké dílo je vždy neadekvátní aplikací estetické normy, a to tak, že porušuje její dosavadní stav nikoli z bezděké nutnosti, nýbrž záměrně, a proto zpravidla velmi citelně. Norma je zde porušována bez ustání.“³⁵ Pokud člověk vytvořil předmět, který měl být záměrem

³² *tamtéž*, str.100

³³ *tamtéž*, str.113

³⁴ *tamtéž*, str.104

³⁵ Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.104

splnění estetické normy, ale není nakonec tohoto souhlasu s normou schopen, můžeme se podle Mukařovského bavit o nevkusu. Nevkus je totiž v Mukařovského estetických studiích velkým oponentem umělecké oblasti z toho důvodu, že jej pojal jako „nemístný zásah lidské ruky a špatně provedený záměr umělce“. Ale v některých případech oblast umění pojmu „nevkus“ dokonce záměrně využívá ve svůj prospěch. V tento moment bychom Mukařovskému mohli vytknout nesouměrnost v jeho tvrzení, protože jeho definice tvrdí, že nositelem estetické funkce se může stát jakýkoliv předmět a jakékoli dění a estetická norma je podle něho v umění porušována neustále, takže i „nevkusný“ jev nebo objekt, dokonce i „ošklivé“ umělecké dílo a nezdařený mimoumělecký objekt se může stát pro člověka nositelem estetické funkce i přesto, že absolutně není v jakémkoli souladu s estetickou normou. Není tolik podstatné, zda-li vnímaný objekt nebo jev pochází z umělecké oblasti, protože estetické funkce může nabít jak nějaká všední událost a úplně obyčejný a ještě k tomu nevkusný a nezdařený objekt, tak i velké umělecké dílo může být zpočátku pojímáno jako ošklivé.

Z kontextu sice vyplývá, že estetickou normu samo umělecké dílo vždy do určité míry porušuje, ale v některých obdobích byla norma až striktně dodržována. Například v období baroka a rokoka, jak v architektuře, tak i v oblékání a nošení paruk byla dodržována přímo estetická norma, zámky a panství byly stavěny podle slohového stylu a zdobeny různými prvky a vzory podle určitých norem a ženy i muži museli nosit paruky, které se účesem lišily a vždy jedna paruka byla podle vzhledu určena na konkrétní událost, stejně to bylo i v případě šatů.

IV.3. Vymezení estetické normy mezi ostatními

Mukařovský se snažil v této oblasti rozebrat dále dvě stěžejní otázky, které se nám v oblasti sociologie estetické normy vybízejí. Jak těsné je sepětí estetické normy s normami ostatními a jaké je postavení estetické normy v celkovém systému norem? Podřízené či vedoucí postavení? Dle Mukařovského totiž, v společensko - kulturním prostředí systémů norem, kde se normy a jejich podstata volně utvářejí, se právě estetická norma sama nejlépe vyvíjí a získává svůj autonomní charakter, ale právě díky tomu je estetická norma podle Jana Mukařovského tímto způsobem od ostatních norem specifickým způsobem izolována. Ve společenské struktuře musí mít mezi sebou

všechny normy absolutně volný vztah, čímž mají přímo jednotlivě šanci intenzivním způsobem se nadále vyvíjet. V této situaci zde můžeme uvést vhodný příklad; „ Pro herce je gesto faktem uměleckým s dominující funkcí estetickou. Tím je uvolněno z kontextu sociálních vztahů a nabývá zvýšené možnosti proměny. Nová norma pak, která z této proměny vzejde, proniká zpět z jeviště do hlediště.“³⁶

Mukařovský se pokusil vymezit estetickou normu a její poměr vůči normám ostatním a dostal se k tomu, že normy jsou si vzájemně blízké, estetická norma se může přeformovat dokonce v jinou normu a jiná norma zase v estetickou. Mukařovský tuto proměnu, neboli transformaci funkce uvedl na příkladu z lingvistické oblasti; „ V básnickém díle může vzniknout jistý dosud nebývalý jazykový jev (např. jistá inverze slovosledná, jisté lexikalizované spojení slov) z důvodů estetických, přejítí pak dále do jazyka nebásnického, sdělovacího - a státi se součástí sdělovací jazykové normy.“³⁷ Můžeme s jistotou říci, že do oblasti norem se estetická norma a ostatní normy včleňují díky svým vzájemným sepětím, protože nejsou mezi sebou odděleny a samy o sobě izolovány, nýbrž propojeny svými vzájemnými poměry, kterými se navzájem ovlivňují. Mukařovský v tomto případě uvedl příklad na základě vztahu estetické normy a společenského kolektiva; „ Proto ani probírání vztahu mezi normou estetickou a společenskou organizací nesmíme přehlížet okolnost, že zde nevchází ve styk izolovaný zjev s izolovaným zjevem (tj. estetická norma s jistou složkou kolektiva), nýbrž že jsou uváděny ve vzájemný poměr celé dva systémy: říše – lépe struktura – norem a struktura společnosti, pro kterou dané normy tvoří obsah kolektivního vědomí.“³⁸ Postupem času a zevšedněním estetické normy se ale stává, že estetická norma vůči společenským stupňům vývoje poklesne. Tím pádem se tedy estetická norma přetváří na úkor určité estetické tradice daného prostředí a přetváří se i vůči ostatním normám, které jsou v onom určitém prostředí platné. Podle Mukařovského, norma pokleslá do nižších pater společenské hierarchie, se zpětně může zjevit v samém středu estetického zájmu a dění. Tím se opět tzv. regeneruje v obnovenou a „ mladou “- inovovanou normu. Způsob vřazování estetické normy do určitého celku, jde-li o kolektiv ostatních norem, je dán svým způsobem i poměrem estetické funkce přímo k společenským složkám. „ Estetické normy, majíce zřídlo v umění oné vrstvy společenské, která je nositelem kulturního dění, stále se obnovují:

³⁶ Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.110

³⁷ *tamtéž*, str.118

³⁸ *tamtéž*, str.118 - 119

starší normy přitom zpravidla klesají po žebříčku společenské hierarchie, mnohdy pak, klesnuvše nejnižší, opět vzestupují náhlým skokem do umění vrstvy kulturně vedoucí.³⁹

A jaký je vztah mezi estetickou normou a ostatními normami? Záleží na tom, jestli v určitém sociálním prostředí estetická norma směřuje k vedoucímu postavení nebo k podmanění v určitém systému norem. Zde Mukařovský konfrontoval opět dvě odlišná prostředí, kterými je kulturní oblast a lidová – městská (v tomto případě nefolklorní) oblast. Mají totiž mezi sebou o něco volnější vztah, tyto dvě prostředí se od sebe nijak podstatně neliší. Avšak hierarchicky; v kulturně vedoucí oblasti nabývá estetická norma nadvlády o něco snadněji, protože v lidové – městské oblasti nad estetickou normou převažují mimo-estetické normy. Například; ve folklorní struktuře jsou normy spjaty v jeden celek a to přímo v celistvou strukturu, protože toto prostředí je neporušovanou kulturou, proto jsou normy pevně spjaty v jednotlivou strukturu. V tomto případě je dle Mukařovského estetická funkce oslabena ve své vnitřní proměnlivosti a folklorní oblast normu spíše přejímá z jiných prostředí. Jedná se dále i o to, zda jde o industrializovanou oblast folklorních předmětů nebo tzv. „živý folklór“. Průmysl lidového umění byl podle Mukařovského příliš schematizován a tím se produkce předmětů stala ne příliš různorodou a kreativní, ale u živého folklóru jde o opačný přístup, protože se zde rozvíjela individuální a zájmová tvorba, proto tedy pojem „živý folklór“. Tato oblast lidové tvorby je velmi rozmanitá. Mukařovský uvedl několik příkladů živé folklorní tvorby, kterými se staly například kraslice a různé ručně dělané výšivky. Víme, že si zrovna u těchto uvedených příkladů tvorba neklade meze ve fantazii, existuje totiž spousta druhů a způsobů tvorby výšivek i u výzdoby kraslic.

Pokud jde přímo o estetickou normu, tak ta má ve folklorní oblasti pevnější povahu, než v oblasti samotného umění, protože v tomto případě jsou normy znehyněny svým vzájemným sepětím, tedy poměrem, a kdyby zde docházelo k nějakému pohybu, normy by si navzájem překážely. „ Tím je prostředí folklorní ostře odlišeno od prostředí jiných, zejména od onoho, které je tvůrcem kulturních norem a hodnot a o němž byla řeč výše. Je jasné, že tento rozdíl má značný dosah i pro sociální charakteristiku obou těchto sociálních útvarů a že otázka po vzájemném sepětí různých druhů norem je důležitá i pro sociologii normy estetické.“⁴⁰

³⁹ Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.122

⁴⁰ Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.120

V závěru jsme dospěli k tomu, že vztahy mezi estetickou normou a normami ostatními jsou tedy složité, což je další ovlivňující faktor této oblasti a její problematiky. Týká se to jak vzájemného sepětí a poměru norem, tak i jejich vymezení místa a dané hierarchizace. Můžeme se setkat s celou řadou norem estetického charakteru. V jednom kolektivu lze objevit hned několikero norem, které mají mezi sebou vzájemné a dynamické vztahy. Podle Jana Mukařovského má každá norma, svou platnost, takže tu dochází i k různým vytlačováním norem mezi sebou. Měli bychom si uvědomit, že pokud estetická norma dospěje k vedoucí pozici nad ostatními normami, není její nadvláda ničím stálým. Uveďme si příklad ze studií Jana Mukařovského; „Nad normou a funkcí estetickou převažují v umění lidovém nefolklorní funkce a normy jiné, zejména utilitární („znázorniti věci prospěšné“), poněkud i emocionální („způsob ryzí a dojímavý“).⁴¹ V tomto prostředí tedy nad estetickou normou ve velké míře převládla v tehdejší době především citová norma. Jedná se tu o jakési citové vzrušení ve všedním a každodenním koloběhu městského prostředí. Ve středu pozornosti se nenachází přesné vyjádření skutečnosti, nýbrž snaha o vyvolání citu a nějakého dojmu, protože čím dojímavější je například nějaká píseň a hudba, tím se podle zmíněné normy stává hodnotnější. Takže podle Mukařovského pojala městská oblast pocit citového vjemu jako součást všedního dění a důležitou hodnotu. Otázkou je, co se pod takovou hodnotou, nejlépe přímo pod pojmem estetická hodnota skrývá?

IV.4. Diferenciace norem

Z rozboru Jana Mukařovského lze upřesnit rozlišení norem do několika všeobecnějších skupin; na starší – mladší, vyšší – nižší, takže v tomto případě existuje určitá hierarchizace, kterou si můžeme jednoduše odůvodnit teorií Mukařovského, v které tvrdí, že čím starší norma, tím je jednodušší i její pochopení a vštěpení do paměti. Takže na vedoucí pozici žebříčku norem najdeme úplně nejmladší normu, která je o dost složitější svou novotou, než normy staršího charakteru, protože v případě nejmladší normy totiž nedošlo ještě k tak široké automatizaci vnímání mezi lidmi a zevšeobecnění oné normy. Na žebříčku je nejmladší z norem i proto, že normy se na sebe postupně vrší a nabalují, od té nejjednodušší je žebříček složen po tu nejsložitější.

⁴¹ *tamtéž*, str.121

Zde hraje důležitou roli čas, postupem času vždy přicházejí nové a nové normy, které zmíněnou normu nějakým způsobem svou složitostí nebo náročností přesáhnou, tím se nám nabídne její jednodušší a hlubší pochopení. Čas a získané zkušenosti nám umožní její pochopení a zvykání si na ni. Norma je zautomatizována tím, že si na ni zvykneme a do našeho života ji etablujeme.

V. Estetická hodnota;

V.1. Definice estetické hodnoty

Mukařovský estetickou hodnotu pojal jako něco, co je nadále neopakovatelné, dokonce jedinečné. Podle jeho tezí a jasných definic tvoří estetickou hodnotu funkce estetická a měří ji estetická norma. „ Síla, která estetickou hodnotu tvoří, je estetická funkce, pravidlo, jímž je měřena (na základě kterého je vynesena estetický soud) je estetická norma.“⁴² Estetická funkce je tedy usměřňována estetickou normou a estetická hodnota je přímo tvořena estetickou funkcí, takže ani zde nelze pojem a význam estetické funkce přehlížet, ba dokonce zcela vynechat. Estetická hodnota v díle Jana Mukařovského nemusí nutně splnit cíl, kterým jest dodržení nebo splnění dané normy, ale vždy musí být vyvolávána v bezprostředním vztahu k samotnému vnímání.

Estetická hodnota, stejně jako estetická funkce a estetická norma, převládá v oblasti umění a právě zde nemusí nutně plnit již zmiňovanou estetickou normu, jelikož umělecká oblast je bezprostředně vlastním prostředím estetické hodnoty.

Celá oblast umění je dle Mukařovského teorie přímo vlastním polem estetické funkce, normy a hodnoty, proto jsou zde všechny estetické kategorie ve vedoucím postavení nad ostatními funkcemi, normami a hodnotami. Ale dle Mukařovského je v této oblasti estetická norma podřízena estetické hodnotě. Zda-li jde o mimouměleckou oblast, hodnota je podřízena normě. „ Estetická hodnota se mění vlastním vývojem umění i celkovým vývojem společenským.“⁴³

Květoslav Chvatík se k estetické hodnotě podle díla Jana Mukařovského vyjádřil ve své knize s názvem *Strukturální estetika*; „ Estetická hodnota je kvalitativně nové uspořádání prvků v celek v procesu recepce díla, je dynamický děj, z něhož se rodí výsledný smysl díla; je tedy typickou kvalitou strukturní, transparentní, jež ostatní hodnoty nepotlačuje, ale dává jim prosvítat skrze nový celek estetického objektu.“⁴⁴ Podle něho totiž musí být hodnotová problematika zkoumána jako taková i se všemi

⁴² Ptáčková Brigita a Stíbrl Karel: *Estetika a umění*, in: *Estetika - Estetická funkce, norma, hodnota*, Ostrava:Rubico, 2002, str. 142

⁴³ Novák, Mirko: Kapitola IV. Vývoj estetické problematiky ve škole Hostinského, in: *Česká estetika*, Praha, 1941, str. 144

⁴⁴ Chvatík, Květoslav: *Vztah estetické a umělecké hodnoty*, in: *Strukturální estetika*, Praha: VICTORIA PUBLISHING,a.s.,1994, str. 35

vnějšími vlivy, které v této oblasti hodnotu samu ovlivňují. Záleží na proměnlivosti a různorodosti hodnocení a zda-li je samo hodnocení nezávislé a nezainteresované na jeho vnímání nebo naopak

Estetická hodnota je vynášena prostřednictvím subjektu – vnímatele, směřuje k hodnocenému objektu nebo jevu a může být aplikována na každý předmět nebo jev, který nás zaujme a vzbudí v nás bezprostřední estetický zájem. Vytváří tedy přímo určitou míru estetické libosti a podle Jana Mukařovského není zcela vlastní uměleckému dílu, jelikož spíše sahá až za jeho vlastní rámec. Pro nás je důležitým aspektem to, že estetická hodnota je svým polem působnosti mnohem širší, než umělecká hodnota a neměli bychom je zaměňovat, protože umělecká hodnota se vztahuje pouze na oblast uměleckou, ale estetická hodnota ji přesahuje. A navíc, samo umělecké dílo není stálou složkou, protože jakýkoli pohyb a přesun uměleckého díla v čase a prostoru, i sociálním kontextu, umělecké dílo a jeho hodnotu radikálně ovlivní. Tímto způsobem se dále mění i sama umělecká tradice či tradičnost uměleckého díla v období nebo prostředí, skrze které je umělecké dílo vnímáno a hodnoceno.

V.2. Problematika proměnlivosti a platnosti estetické hodnoty

Po každém přesunu a působení vnějších vlivů se v díle mění i samotný estetický objekt vnímání, protože když je umělecké dílo hodnoceno či vnímáno pokaždé za jiných podmínek nebo vlivů v určitém období, dle odlišných tradic daného období, zájem estetického hodnocení se stává jiná složka uměleckého díla. Například v jednom období bude ve středu pozornosti perspektivní provedení díla, v dalším období to bude „vnitřní smysl“ toho samého díla a v jiné době zase vnější stránka a barevnost, atd. V každém období jsou totiž dle Mukařovského uznávány jak jiné tradice, tak i odlišné hodnoty a například i umělecké tendence a výtvarné směry. „I když tedy např. jisté dílo je ve dvou od sebe vzdálených dobách hodnoceno stejně kladně, je předmětem hodnocení pokaždé jiný estetický objekt, tedy v jistém slova smyslu jiné dílo. Je přirozené, že se při těchto přesunech estetického objektu často proměňuje i estetická hodnota.“⁴⁵ Přesouvá se tedy zájem estetického hodnocení s dobou na jiné umělecké dílo nebo je pozornost

⁴⁵ Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.124

soustředěna jen na jiná zobrazení a výjevy, anebo se jedná o úplně jinou stránku určitého uměleckého díla?

Jedno umělecké dílo, jak uvedl Mukařovský, může být podle morálních norem pro jednu určitou část recipientů jakýmsi klasickým vzorem a tím pádem má nejvyšší hodnotu, ale pro druhou část může být dílo svým charakterem nebo zobrazením absolutně nepřijatelné a nepochopitelné natolik, že pro ně bude nějaká rozprava o hodnotě urážející. Z kontextu se nám zde vybíjí hned další otázka, která se týká oblasti individuálního versus kolektivního přístupu a estetického hodnocení.

Jan Mukařovský rozebral problematiku hodnocení spíše jen na všeobecnější rovině. Dílo může v jednom určitém období na své hodnotě velmi poklesnout, ale v tom samém období i z poklesu estetické hodnoty může zase na hodnotě nabrat. Dokonce se hodnota uměleckého díla může za jedno období změnit až několikrát. „ Je rozdíl mezi tím, je-li jisté dílo pocíťováno jako hodnota „živá“ nebo „historická“ nebo „reprezentativní“ nebo „školská“ nebo „exklusivní“ nebo „populární“ atd. “ Mukařovský pojal proměnlivost estetické hodnoty tím způsobem, že estetická hodnota je zcela proměnlivá, ale má navíc i své stupně, kterým se tato proměnlivost samozřejmě nevyhýbá. Nakonec rozebral proměnlivost estetické hodnoty hlavně z hlediska platnosti. „ Ve výtvarném umění se nárok na trvalost jisté umělecké hodnoty často projevuje volbou materiálu, tak např. vosková plastika vzniká zřejmě s jiným nárokem na trvání díla i hodnoty, než akvarel atp. “⁴⁶

Ve spojitosti s předešlou tezí si v estetických studiích Mukařovského můžeme povšimnout i rozlišení oblasti umění na „konzumní“ a „trvalé“. Umělecká díla trvalého charakteru jsou tvořena se záměrem materiální odolnosti, ale i s cílem co nejdelší existence v lidské paměti, čímž je myšlena co nejdelší platnost hodnoty. Přičemž díla konzumní jsou spíše permanentní a přechodná, mají tedy omezenou platnost i své trvání. Tyto dvě složky jsou si navzájem protikladné, během různých období převládala buď jedna složka nebo druhá. Záleželo na dobové tradici a na tom, co sami umělci upřednostňovali. Buď jim šlo o neomezenou platnost nebo o intenzivní, ale krátkodobou výdrž určitého díla. Takových přístupů si můžeme povšimnout i v dnešní době, protože se nám vybíjí spousta zřetelných příkladů. Svou intenzivní, ale krátkodobou platností působí například různé happeningy a pouliční projekty. Za „trvalé“ umění můžeme pokládat například díla ze starověkého Řecka; chrám Parthenón v Akropolis, přínos

⁴⁶Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.125

Homérových eposů Ilias a Odyssea a podobně. Co s tím má společného estetická hodnota? V takových případech záleží právě i na samotné hodnotě díla, protože ta udržuje dané dílo ve středu pozornosti a v dějinném průběhu se neustále mění a nejspíš čím větší hodnota (umělecká i estetická hodnota) díla je, tím je dílo také vzácnější. „ Proto i beze změny času a prostoru se estetická hodnota jeví jako mnohotvárné a složité dění, jehož projevem jsou např. rozpory v názorech kritiků o nově vytvořených dílech, nestálost zálib knižního a uměleckého trhu atd.“⁴⁷

Už v současnosti Mukařovského se umělecké záliby dosti razantně měnily, podle něho byl největší příčinou sociální vývoj. Na trhu začalo dokonce docházet k znehodnocování děl, k úpadku či nárůstu jejich hodnoty. Na tuto oblast velmi znatelně působí vztah umění a dané společnosti. „ Proces estetického hodnocení souvisí tedy s vývojem společenským a jeho zkoumání tvoří kapitolu sociologie umění.“⁴⁸

Kolektivní charakter estetického hodnocení je viditelný i v odrazu individuálního hodnocení a přístupu k dílu. Estetická hodnota je podle Mukařovského jakýmsi dějem, který je ovlivněn vývojem umělecké struktury a změnami struktury společenské. Estetickou hodnotou se stává celek jakožto umění nebo konkrétně umělecké dílo, které má charakter znaku. Znak je u Mukařovského totiž podstatou uměleckého díla. „ A tak umělecké dílo nabývá schopnosti poukazovat ke skutečnostem zcela jiným, než zobrazuje, a k systémům hodnot jiným, než z jakého samo vzešlo a na jakém je vybudováno.“⁴⁹

Zjistili jsme, že hodnota má proměnlivý - kolísavý charakter a je ovlivňována společenskými a jinými vnějšími vlivy, proto je někdy hodnota díla kladná a jindy záporná a tentýž materiál může mít nakonec hned několik hodnot, poněvadž nemusí být vztážen na jedinou hodnotu, která by se mohla pouze jevit jako stálá. „ Poměr hodnoty estetické k mimoestetickým je takový, že estetická hodnota nad ostatními převládá, avšak neruší jich, nýbrž toliko je spíná v celek, vytrhujíc sice každou jednotlivou z přímého vztahu k obdobné hodnotě prakticky platné, ale umožňujíc zato aktivní vztah celkového souboru mimoestetických hodnot díla k celkovému postoji, který jednotlivci jakožto členové kolektiva zaujímají ke skutečnosti za účelem jednání.“⁵⁰

Estetická hodnota tedy neutlačuje ostatní mimoestetické hodnoty, ale naopak je podle Mukařovského spíše vytrhuje z jakési bezprostřednosti s určitou životní hodnotou

⁴⁷ Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.126

⁴⁸ *tamtéž*, str.127

⁴⁹ *tamtéž*, str.134

⁵⁰ *tamtéž*, str.148

a nastoluje nám hned celý souhrn hodnot, jenž umělecké dílo v sobě obsahuje.
„Mimoestetické hodnoty obsažené v uměleckém díle tvoří tedy jednotu, ale ovšem jednotu dynamickou, nikoli mechanicky ustálenou.“⁵¹

⁵¹ Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.140

VI. Oblast umění;

VI.1. Struktura a autonomnost umělecké oblasti

Jak víme, v zájmu Jana Mukařovského byla jak umělecká oblast ve všeobecné rovině, tak i samotné probádání struktury umění a uměleckého díla. „Co však se nám v umění jeví jako struktura? Strukturou je především každé jednotlivé umělecké dílo samo o sobě. Má-li však být jednotlivé umělecké dílo pochopeno jako struktura, musí být vnímáno – a již tvořeno – na pozadí jistých uměleckých konvencí (formulí) daných uměleckou tradicí, uloženou v povědomí umělce i vnímatele.“⁵² Mukařovský dospěl k tomu, že struktura umění má podle dané doby a jejího vedoucího směru umělecké tvorby svou dominantu, pak tedy umění, které je v určité době jakýmsi ústředním vzorem tvorby, působí i na ostatní umění. Jelikož z teorie Mukařovského plyne poznání, že vše v umění je nositelem významu, jak forma díla, tak i obsah. A proto se každá změna v této oblasti projevuje ve všech složkách umění. Tím se mění i struktura jakožto vnitřní složení uměleckého díla konkrétně.

Podle různorodosti období existují různá pojetí, která z dějin umělecké oblasti vplynula, proto se Mukařovský o struktuře umění vyjádřil jako o velmi pohyblivé, proměnlivé a autonomní oblasti. V umění může totiž být autonomním znakem nejen obraz, ale i socha a jakékoliv umělecké dílo. Pokud budeme hledět na umělecké dílo jako takové, tak má funkci autonomního a sdělovacího znaku a jakožto autonomní znak se vztahuje i ke kontextu sociálních jevů, mezi které patří například filozofie, dále politika i náboženská oblast.

Už jsme zjistili, že struktura umění není jednoduchou záležitostí, jelikož plyne několika směry a proudy. Jako příklad se naskýtají různé umělecké směry a různorodé vrstvy, jakými jsou například umění vysoké a nízké vrstvy dřívější společnosti. Umění má tedy i své jednotlivé struktury, které se od sebe vzájemně odlišují, ale cíl je u všech dle Mukařovského stejný. Začleňují se do kulturních struktur a sociálních kontextů. Dalo by se jednoduše říci; co umělecký směr, to jedna určitá struktura, která je jen malou složkou struktury větší a vyššího řádu. Jednotlivé struktury se občas prolínají, ale i oddalují. Můžeme pouze polemizovat nad složením a hierarchizací jednotlivých

⁵² Mukařovský, Jan: O strukturalismu, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 27

struktur ve struktuře celkové, kterou je oblast umění jakožto celek. Musíme vzít na vědomí, že tyto struktury mají energetický, pohyblivý charakter a proto i normy musí být chápány jakožto živé síly.

Znak, jakožto věc, má dle Mukařovského představovat umělecké dílo pouze ve smyslovém světě, které je přístupné vnímání úplně všech. Například Ptáčková a Stibral se v kontextu Mukařovského díla vyjádřili; „Autonomnost uměleckého znaku spočívá v tom, že umělecký znak odkazuje sám k sobě a až potom odkazuje k zobrazované realitě.“⁵³ Ale ani bychom neměli zapomínat na vzájemné vztahy přímo uvnitř dané struktury, které jsou z velké části ovlivněny i dřívější uměleckou tradicí, která v některých oblastech umění přetrvává dodnes.

VI.2. Vymezení a význam umělecké oblasti

Oblast umění, vývoj a její vnitřní struktura je složitou záležitostí, protože v sobě umění odráží, podle Mukařovského, i společenský vývoj. Strukturou je v tomto případě myšleno vnitřní složení a uspořádání umělecké oblasti. „Struktura umění je soubor norem, jehož místem je kolektivní povědomí – odtud styky umění s jinými normovými systémy, např. se systémem jazykovým, etickým, se „zvyklostmi“ určujícími chování člověka (zvyklosti společenského styku, pravidla životní praxe atd.).“⁵⁴ Takže oblast umění je vázána na styky se společenským prostředím a na další kulturní oblasti.

Konkrétně umělecké dílo, podle teorie Mukařovského, míří na celkový kontext sociálních zjevů. „To je důvod, proč je umění více než každý jiný společenský zjev schopno charakterizovat a představovat danou „epochu“; proto také po dlouhou dobu byly dějiny umění přímo směřovány s dějinami vzdělanosti v širokém smyslu a naopak všeobecné dějiny s oblibou si vypůjčují vzájemné vymezení svých period od bodů obratu v dějinách umění. Svazek určitých uměleckých děl s celkovým kontextem společenských zjevů se sice jeví velmi volným; to je např. případ tzv. prokletých básníků, jejichž díla jsou cizí současným školám hodnot. Ale právě z tohoto důvodu

⁵³ Ptáčková Brigita a Stibral Karel: Estetika a umění, in: *Estetika - Estetická funkce, norma, hodnota*, Ostrava:Rubico, 2002, str. 9

⁵⁴ Mukařovský, Jan: Umění, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 201

zůstávají vyloučena z literatury a kolektivum je přejímá teprve ve chvíli, kdy se stávají schopnými vyjadřovat společenský kontext následkem jeho vývoje.“⁵⁵

Jak dále Jan Mukařovský tuto problematiku rozvádí, je nemožné přehlídnout v této části rozpor v jeho teorii. Jednou tvrdil, že podle umění je možné odhadovat společenskou situaci, ale pak najednou cituje výrok francouzského estetika Hennequina, který předešlému tvrzení dává jiný smysl. „Právě na umění je zřetelně vidět, že vztahy mezi kulturou a člověkem ani vztahy mezi jednotlivými kulturními oblastmi navzájem jednoznačné nejsou: umělecké dílo se totiž může stát charakteristickým nejen pro společnost, národ atd., které je přejaly hotové, i když se organizace této přejímající společnosti a její postoj ke skutečnosti liší od organizace a noetického postoje společnosti, která dílo vytvořila původně (Hennequin).“⁵⁶ V pokračování a návaznosti se totiž teorie Mukařovského zřetelně mění a vyplývá najevo, že kultura a umění jsou dokonce dva odlišné celky, které mají i svou vývojovou odlišnost a nejen vývojovou odlišnost, jakožto celky, ale jsou odlišné i svými jednotlivými složkami Mukařovský uvedl, že i tempo obou oblastí je jiné a tím tedy vzájemně neslučitelné, ale přesto se mezi sebou ovlivňují. Změny a vývoj v umělecké oblasti jsou svým způsobem dosti závislé na kontextu jiných lidských činnostech, jak již bylo zmíněno, vliv na tuto oblast má společnost jakožto celek a tradice, které si společnost vždy několik generací nese s sebou.

Díky vnímání uměleckých děl se dostáváme k získávání jedinečných zkušeností, které nám napomáhají při orientaci v celistvém pohledu na svět, jenž nám umělecké dílo svým způsobem pobízí. Umělec nám skrze své dílo odhaluje své citové pohnutky a nitro, máme se však autorem zaobírat, nebo jen individuálně zkoumat dané umělecké dílo? „Ježto za každým uměleckým dílem vycit'ujeme přítomnost autorského individua, připadá nám promítnutím i každé umělecké dílo jedinečným a neopakovatelným individuem.“⁵⁷ Víme, že umělecké dílo na každého recipienta působí jinak. Mukařovský zde vyvrací jakékoli pochybnosti o vnímání uměleckého díla, protože dle jeho teorie o umělce u momentu vnímání vůbec nejde, jelikož je nejdůležitějším sám „vnitřní život“ uměleckého díla. Takže nemůžeme směřovat duši umělce s jeho dílem, měli bychom se od umělce spíše izolovat. Podle Mukařovského umělecké dílo nejde tedy ztotožnit s psychickým stavem jeho tvůrce, ale ani s duševním stavem vnímatele, ale je

⁵⁵ Mukařovský, Jan: Umění jako sémiologický fakt, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 210

⁵⁶ Mukařovský, Jan: Umění, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 204

⁵⁷ Mukařovský, Jan: Individuum v umění, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 257

významnějším spíš takové tvrzení, že umělecké dílo je určitým zprostředkovatelem mezi umělcem samotným a společností. Mukařovský se k tomu vyjádřil jednoznačně; „ Na subjektivních stavech vědomí je cosi prchavého, co je činí nepostižitelnými a nesdělitelnými, kdežto umělecké dílo je prostředníkem mezi umělcem a společností.“⁵⁸

Měli bychom si uvědomit, jakou roli zde nadále hraje estetická funkce, která tady nesmí být opomenuta, poněvadž postavení a význam samotné estetické funkce i v tomto okamžiku, když už víme, že v oblasti umění má estetická funkce stěžejní vliv a vedoucí postavení je podstatným základem pro vymezení umělecké oblasti, kdy Mukařovský říká; “ Oblast činností a výtvorů s funkcí převážně estetickou nazýváme uměním.“⁵⁹ V konkrétnějším rozboru umělecké oblasti Mukařovský dále výborně vystihl fakt, že umění ovlivňuje jedince, kteří nejsou v přímém kontaktu a souvislosti s ním, ale že i přímo samo individuum do uměleckého vývoje zasahuje skrze umělecké dílo. Avšak vědomí individua je podmíněno určitými faktory, které pocházejí i z kolektivního vědomí, takže individualita je ovlivněna společností, ale může se dít také i naopak, kdy jedinec nějakým způsobem působí na společnost. Z toho plyne, že důležitým aspektem je tu i pozice vnímatele. Mukařovský se zabývá vlivem umění na jedince, společnost a opačným působením, ale důležité je i to, jak dané dílo vnímatel sám pojímá.

VI.3. Diferenciace umění

Již ve středověku bylo umění rozlišováno na hmotné a duchovní. Pokud jde o to hmotné, tak sem můžeme zařadit sochařství a malbu. Do oblasti duchovních děl byla podle Mukařovského vždy řazena například hudba. Důležitým aspektem je specifická uměleckost díla. Tak například sochařství, nabízí nám z estetického hlediska prožitek z vnímání vnějšího objemu a architektura spíše vyznačuje daný prostor. Pokud jsme tedy v umění omezeni nějakým materiálem a prostorem, tak tuto hranici už nelze nijak překonat. Některá umění se o to však usilovně snaží, ale jde jen o situaci, kdy se například vzájemně přibližují dvě různá umění. Mukařovský tento proces nazval přímo „ znásilňováním materiálu “ a došel k tomu, že se tímto způsobem v žádném případě hranice mezi uměními nerozplyne, spíše naopak se hranice mezi nimi zdůrazní. Ale i

⁵⁸ Novák, Mirko: Kapitola IV. Vývoj estetické problematiky ve škole Hostinského, in: *Česká estetika*, Praha, 1941, str. 134

⁵⁹ Mukařovský, Jan: Úkoly obecné estetiky, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 79

přes tvrzení Mukařovského jsou jednotlivá umění určitým způsobem spjata a vyvíjejí se jako celistvá oblast.

Z díla Jana Mukařovského se dozvídáme o existenci stálého rozlišení oblasti umění, které se konkrétněji dělí na 1) jednotlivá umění, 2) útvary horizontálně a vertikálně rozložené; „ Toto členění je dáno útvary, jako umění městské – venkovské, umění vysoké – periferie umění (umění „bulvární“, umění „nejskromnější“, tj. takové, jehož producenty jsou lidé bez školení nebo s nepatrným školením obecným i speciálním), umění různých současně žijících generací, umění „ženské“ (např. ženský román), umění pro děti atd.“⁶⁰ Další možností je rozlišování umění na umělecké struktury národní a krajové. Tyto oblasti jsou ale vzájemně provázané a pokaždé je zdůrazněna jiná stránka, a proto také existuje tak široce pojaté rozlišení oblasti umění. Ještě specifitějším rozlišením, které se nám zde nabízí, rozděluje umění na; 1) umění dle smyslů, 2) podle tzv. poměru jednotlivých umění k prostoru a času, 3) dle míry sdělovací schopnosti, 4) hmotné a nehmotné umění a nakonec; 5) podle faktoru samostatnosti umění (tím je myšleno reprodukční umění, volné umění, aplikovaná (oblast průmyslu) a samostatně tvořící umění. „ Diferenciace umění se však neomezuje jen na rozhranění jednotlivých umění, nýbrž pokračuje i uvnitř každého z nich: každé umění je totiž rozlišeno v druhy, a rozdíl mezi pouhým druhem a samostatným uměním není zásadní – jsou např. estetické, u kterých lyrika a epika jsou samostatná umění.“⁶¹

VI.4. Funkce umění

Samotný umělecký proces se dle Jana Mukařovského dělí na činnost a na složku výtvoru. Přičemž činnost je přímo procesem tvoření umělce a výtvozem je myšleno umělecké dílo. „ Obě složky umění, činnost i výtvor, jsou v umění vždy přítomny zároveň; jejich poměr je ovšem různý – tak např. v tanci a v umění mimickém je výtvor sám činností, jindy je výtvor uchovatelný jen nepřímou, záznamem, jehož realizace se děje činností, srov. reprodukci hudebních děl, jindy konečně je výtvor hmotným artefaktem a činnost, kterou vznikl, zůstává vnímateli skryta, tak v umění výtvarných.“⁶² Mohli bychom říci, že hlavní funkcí uměleckých činností a celé umělecké oblasti je tedy jisté uspokojení estetického vjemu člověka, protože člověk je svým způsobem

⁶⁰ Mukařovský, Jan: Umění, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 194

⁶¹ *tamtéž*, str. 193

⁶² *tamtéž*, str. 185

vytržen z všedního života a jeho uspěchanosti. Umění ani tak nechce mířit za přesně daným cílem nebo záměrem, cílem je „pouze“ upoutání a nejintenzivnější prožitek vnímatele. Co je tedy úkolem umění podle Jana Mukařovského? „ Jeho úkolem po stránce funkční je uvolňovat lidskou schopnost objevitelskou od schematizujícího vlivu, kterým ji spoutává životní praxe, uvědomovat vždy znovu člověka o tom, že množství činných postojů, které může ke skutečnosti zaujmout, je stejně nevyčerpatelné jako mnohostrannost skutečnosti, kterou rovněž zastírá člověku ustrnulá hierarchie jednoznačně zaměřených funkcí.“⁶³ Vnímání uměleckých děl a činnosti v oblasti umění bychom tedy mohli nazvat „ pozastavením, neobvyklým prožitkem a vytržením z každodenního životního stylu “.

Takže, jak už víme, umění je oblast, kde estetická funkce převažuje. „ Převaha estetické funkce činí z věci nebo aktu, na kterých se projevuje, autonomní znak, vyvázaný z jednoznačné souvislosti se skutečností, ke které ukazuje, i se subjektem, od kterého vychází, popř. ke kterému směřuje (původce a vnímatel uměleckého díla).“⁶⁴ Povaha estetické funkce nám v oblasti umění umocňuje a potvrzuje, ne umění samo a jeho změny celku, ale podle Mukařovského hlavně vhodné zaměření recipienta uměleckých děl. Funkce má na utváření uměleckého díla stěžejní vliv, protože i díky ní je umělecké dílo uznáváno a začleněno do společensko – kulturní oblasti lidského vnímání. Mukařovský se k funkci vyjádřil jako k zakládající složce umění do života společnosti.

VI.5. Mnoho-funkčnost a dynamika oblasti umění

Důležitým aspektem při zkoumání umělecké oblasti je sepětí umění s jednotlivými kraji i národy, ale existují i speciální pojídla umění a nejde o jednotnou intenzitu působení, protože záleží na určitém období a jeho poměru působící intenzity. Jedná se přímo o uměleckou tvorbu, protože v jiných regionech a národech má různou intenzitu. Estetická funkce tedy v umění převládá, ale zároveň vyvažuje funkce mimoestetické, tvoří jim jakousi protiváhu. Nedovolí totiž žádné jiné funkci potlačit ty ostatní, nýbrž spíše usměrňuje v umělecké oblasti jejich vzájemné vztahy. Podle Mukařovského je oblast umění mnoho-funkční, protože člověku poskytuje nevšední vnímání a pohled na

⁶³ Mukařovský, Jan: Umění, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 187

⁶⁴ *tamtéž*, str. 185

nazíranou skutečnost. Ale pokud se funkce bude ubírat jen jedním směrem a tato jednosměrnost zastíní již zmiňovanou mnoho-funkčnost, stane se to, že umělecké dílo poklesne ze stránky své umělecké působnosti a ztratí na své hodnotě, bude-li určitá oblast směřovat za daným účelem, tak trochu ztrácí svou výjimečnost a nevšednost. Umění tedy nakonec nabízí spoustu různých funkčních vztahů mezi člověkem a jeho vnímáním skutečnosti. „ V podstatě je však umění vždy mnoho-funkční a funkčně dynamické – tato vlastnost projevuje se jak v jeho celkovém vývoji, tak v existenci jednotlivých uměleckých děl.“⁶⁵ Například ale v architektuře se funkčnost mění, protože jde o váhání mezi estetickou a praktickou funkcí. Otázkou však je, od jakého okamžiku jde právě v architektuře o umění. Umění je tedy mnoho-funkční oblast, kde má estetická funkce primární pozici, i když jsou vztahy funkcí dosti proměnlivé. Často nějaká funkce konkuruje funkci estetické. „ Kolísání mezi funkcí estetickou a jinými patří v některých uměních (např. v architektuře) a v některých uměleckých druzích (např. v portrétu, v historickém románu) dokonce k samé podstatě dotyčného umění nebo druhu.“⁶⁶ Díky tomuto rozboru jsme si ještě pevněji utvrdili již zmíněnou otázku poly-funkčnosti. „ Umění je zároveň jedno i mnohé: jeho jednota je daná převahou estetického zaměření, společnou všem uměleckým projevům, mnohost pak vyplývá jednak z různosti materiálů, jednak z rozličnosti speciálních cílů jednotlivých odvětví umělecké tvorby.“⁶⁷ Na umění se projevují nejen vlivy sociální, ale i dřívější umělecké školy a akademie (například benátská škola a Bauhaus).

Ve struktuře umělecké oblasti také existuje více vývojových stupňů v jednotlivých uměních. Proto je celková struktura umění i jeho jednotlivé složky v neustálém pohybu. Pokud dochází k změně v celku, mění se i jednotlivé části a jde-li o změnu v jedné části či složce daného celku, tak i malá změna se promítne v celém celku umění.

⁶⁵ Mukařovský, Jan: Umění, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 188

⁶⁶ *tamtéž*, str. 188

⁶⁷ *tamtéž*, str. 191

VII. Hranice mezi uměleckým, mimouměleckým estetickým a mimo – estetickým?

VII.1. Umělecké estetické

V umělecké oblasti estetická funkce vždy míří za svým vedoucím postavením nad ostatními funkcemi. Ale i mimoestetické funkce, můžeme s Mukařovským naprosto souhlasit, jsou potencionálně přítomné ve všech případech jako funkce estetická, přičemž je nezbytné zdůraznit, že tato funkce je složkou, která tvoří estetickou hodnotu a estetická norma ji bezesporu reguluje. Uměleckým dílem se díky primárnosti estetické funkce může stát i takový objekt, který svými kořeny zasahuje do mimoestetické oblasti, např. film. Ale ne všechny lidské výtvořiny mají v sobě potenciál k tomu, stát se estetickým dílem. Mukařovský ve svých studiích uvedl příklad; „Někdy se činnosti původem mimoumělecké stávají uměním natrvalo: film. Jsou i takové druhy produkce, které mají přímo za úkol prostředkovat mezi uměním a uměleckou: umělecké řemeslo.“⁶⁸

Mukařovský se snažil pro uměleckou oblast vytyčit nějakou určitou hranici, chtěl vystihnout onen moment, kdy umění končí a začíná oblast mimoumělecká, ale došel k závěru, že přesná hranice vymezení umění neexistuje. „Umění je kategorie, která obdobně, jako další oblasti estetického zájmu, nemá přesně vymezené hranice. Ty se mění nejen z rozličného úhlu pohledu jednotlivých estetických škol, ale i z pohledu historického. To co bylo v jednom století budováno z pragmatických důvodů, je v dalším století považováno za umělecký výtvoř a naopak (např. předměty považované za starožitnosti – zbraně, kultovní předměty apod. – či třeba výrobky Bauhaus).“⁶⁹

Jan Mukařovský dospěl k tomu, že hranice mezi uměleckou a mimouměleckou tvorbou je víceméně skoro plynulá a způsobuje to kolísání poměru mezi funkcemi, protože oblast umělecká a mimoumělecká nemají mezi sebou pevně dané hranice, ale některé obory, díky technikám, jež používají, se pohybují na hranici umělecké a mimo-umělecké oblasti.

⁶⁸ Mukařovský, Jan: Umění, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 189

⁶⁹ Ptáčková Brigita a Stibral Karel: Estetika a umění, in: *Estetika - Estetická funkce, norma, hodnota*, Ostrava: Rubico, 2002, str. 7

VII.2. Mimoumělecké estetično

V díle Jana Mukařovského je důležitou jak oblast umělecká, tak i mimoumělecká. Estetické prvky a estetická funkce se totiž mohou objevit kdykoliv v různých oblastech. Podle definice estetické funkce se středem estetické pozornosti může stát úplně cokoli, protože; „ Jakýkoli předmět i jakékoli dění (ať děj přírodní, ať činnost lidská) mohou se stát nositeli estetické funkce.“⁷⁰ Takže z obecného hlediska má pojem estetická funkce velmi důležité místo jak v životě individua, tak i společnosti, jelikož zasahuje o dost obsáhlejší oblast působnosti než je samotné umění. Už jsme uvedli dominantní postavení estetické funkce v umělecké oblasti, ale musíme vědět, že pokud mluvíme o estetické funkci, nemusíme se nutně bavit pouze o umění. Život mimo oblast umění také postupem času dospěl k určité „estetizaci“. „ Estetizace je způsob zdůrazňování estetické funkce v mimoumělecké sféře, protože v umělecké sféře bývá estetická funkce vždy dominantní.“⁷¹

Estetické prvky se tedy objevují v každodenním životě už od počátků, třeba i nevědomky, ale postupně zesílila jejich intenzita a právě tímto procesem zviditelňování estetické funkce v mimoumělecké oblasti se naskytla otázka estetična mimo umění, která je spjata se zkoumáním situace a pozice estetické funkce. Důležitá je i míra funkce vůči jednotlivým útvarům určitého společenského celku. Mukařovský přisuzuje důležitost i tomu, jak si stojí funkce estetická k jiným. Tento zlom svým způsobem odděluje estetické mimoumělecké jevy od oblasti umění. Stává se ale, že přechod od umění k tomu, co je mimo umění, je tak nenápadný, dalo by se říct, že přímo nezjistitelný. Nezáleží přímo na tom, jak je dílo hodnoceno, protože může být klidně ohodnoceno negativně a odmítavě, ale stále patří do oblasti umění.

VII.3. Estetično a mimo-estetično

V estetické oblasti záleží tedy hlavně na intenzivní působnosti a poměru estetické funkce u vnímaných jevů. Pokud jde o hranice estetické oblasti, tak jsou podle

⁷⁰ Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str.84

⁷¹ Ptáčková Brigita a Stibral Karel: Estetika a umění, in: *Estetika - Estetická funkce, norma, hodnota*, Ostrava:Rubico, 2002, str. 143

Mukařovského hodně proměnlivé. Kde tedy hledat a jak vymezit hranice mezi estetickým a neestetickým? Oddělení je svým způsobem z části závislé na míře schopnosti estetické vnímavosti. Avšak schopnost estetické vnímavosti je v průběhu lidského života a přímo týkající se individuality, dosti proměnlivá. „Známe všichni ze svého okolí lidi, pro které všechno nabývá funkce estetické, a naproti tomu i takové, pro které funkce estetická existuje v míře minimální; ba víme z osobní zkušenosti, že hranice mezi oblastí estetickou a mimoestetickou, jsou závislé na míře estetické vnímavosti, se pro každého z nás přesunují se změnou věku, zdravotního stavu, ba i podle nálady. Jakmile ovšem místo hlediska jednotlivců zaujmeme stanovisko sociálního kontextu, ukáže se, že přes všechny prchavé individuální odstíny existuje značně stabilizované rozložení estetické funkce ve světě předmětů a dějů.“⁷² Z toho vyplývá, že i podle těchto faktorů se mění intenzita vnímání a přesto během svého zkoumání Mukařovský usoudil, že v sociálním kontextu se daná schopnost estetického vnímání a rozložení estetické funkce nakonec stabilizuje. V tomto případě není ohledu na jednotlivce podstatné, nýbrž důležitým je uchopovat společnost jakožto celek.

„Při rozhraničování oblasti estetické od mimoestetické je tedy třeba mít vždy na mysli, že nejde o oblasti přesně oddělené a navzájem nesouvislé. Obě jsou ve stálém dynamickém vztahu, který lze charakterizovat jako dialektickou antinomií.“⁷³ V mimoestetické oblasti jsou u lidských výtvorů a činností nejjednoznačnější věci zaměřeny a uzpůsobeny danému cíli, jelikož jejich funkce míří za nejpřesnějším splněním záměru, na rozdíl od toho, v estetické oblasti jde o věc nebo jev samotný, kdy není podstatným záměr nebo určitý cíl. Pokud do díla vnikají mimoestetické funkce, tak čím více funkcí se za „životnosti“ díla v onom díle vystřídá, tím delší životnost dané dílo má. Můžeme se samozřejmě setkat i s jevy zakořeněnými svou vlastní podstatou mimo umění. Tyto jevy mohou jednoznačně směřovat k umění, aniž by se samy dokonce přímo uměním staly. Například již zmíněné umělecké řemeslo nebo fotografie. Estetický jev nebo objekt může ztratit jakýkoliv umělecký záměr a své estetické hodnoty, naopak se zase mimoestetická věc může stát dílem ve středu estetického zájmu. Zjišťování hranic mezi uměním a mimouměleckou oblastí, estetickou a mimoestetickou oblastí je hodně nezřetelné a složité, důkazem může být i toto vyjádření; „Estetickým objektem nemusí být nutně umělecké dílo (umělecký objekt).

⁷² Mukařovský, Jan: Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty, in: *Studie I.*, Brno: Host, 2007, str. 85

⁷³ *tamtéž*, str.86

Může se jím stát cokoli, co vzbudí pocit estetické libosti – co se pouze líbí samo o sobě.⁷⁴

Oblast estetického a mimoestetického tedy nakonec ve stati Mukařovského nejsou striktně odlišeny a oblasti mezi sebou přesněji rozděleny. Dozvídáme se však to, že mezi nimi vládne dynamický vztah, který je příčinnou vzájemného prolínání estetické funkce s funkcemi mimoestetickými, poměry mezi estetickou normou a ostatními normami a zároveň i proměnlivostí estetické hodnoty, na níž působí hodnoty mimoestetické .

⁷⁴ Ptáčková Brigita a Stibral Karel: Heslář důležitých pojmů, in: *Estetika - Estetická funkce, norma, hodnota*, Ostrava:Rubico, 2002, str. 142

VIII. ZÁVĚR;

Cílem této práce se stalo objasnění estetického a konkrétních estetických kategorií v díle Jana Mukařovského, který na estetickém „ poli “ zkoumal základní estetické kategorie v umělecké oblasti i mimo ni. Vystižením vzájemných vztahů s mimouměleckými pojmy se pokusil vytyčit uměleckou a estetickou oblast od oblasti mimo-estetické. Mukařovský vystihl estetické díky rozlišení estetických kategorií v celé své šíři, ale i v dalších aspektech, které do estetické a umělecké oblasti pronikají z oblastí neestetických a neuměleckých.

Z rozboru této práce vyniká jak Mukařovského pojetí estetické funkce, tak i vystižení proměnlivosti estetické hodnoty a vyjádření estetické normy, u níž zdůraznil energičnost a dynamičnost, která se týká přímo i estetické oblasti všeobecně, protože i samotná struktura umění, uměleckých děl a estetických kategorií konkrétně a tedy i celé estetické oblasti je velmi dynamická ve svém celku, ale i v jednotlivých částech a složkách. Úkolem práce bylo vystižení definice a Mukařovského pojetí estetické funkce, normy a hodnoty a na základě typologie a určení vztahů s neestetickými pojmy funkce, normy a hodnoty od sebe odlišit estetické a mimo-estetické.

Výsledkem je fakt, že estetická funkce, estetická norma a estetická hodnota tvoří obsah estetického, které je obsáhlou vnitřní strukturou oblasti estetiky, zároveň jsme došli k poznání, že estetická funkce, norma a hodnota se vzájemně prolínají a dokonce mezi sebou mají těsné vazby a vzájemně se ovlivňují. Tímto způsobem se vyvíjí celá oblast estetického, takže se nejedná o izolaci složek a kategorií, ale o jejich vzájemné prolínání a pokud tedy dojde ke změně v jedné části, tato změna ovlivní celý celek.

Rozborem estetické oblasti jsme tedy dospěli k tomu, že tato oblast a všechny její složky jsou ovlivňovány nejen vnitřními vzájemnými vztahy a prolínáním, ale i vnějšími společenskými faktory a kulturními prvky. Dále jsme si utvrdili vliv, který mají mimo-estetické prvky vnikající do estetické a umělecké struktury a v opačném případě i estetické prvky v mimo-uměleckém prostředí.

Potvrdili jsme si stěžejní úlohu pojmu estetické funkce v díle Jana Mukařovského, která byla v celé práci hlavní „ hybnou silou “ , protože jistým způsobem ozvláštňuje člověku prožitek ze zaujetí a vnímání nějakého jevu nebo uměleckého díla. Již víme, že tedy estetická funkce je přímo dominantním a neodmyslitelným pojmem v oblasti estetické a zároveň jsme zjistili, že může zasahovat i v mimoumělecké oblasti, jelikož je

v nás zakořeněnou vnitřní složkou a setkáváme se s ní v každodenním dění aniž bychom si to třeba uvědomili. S estetickými prvky se totiž podle Jana Mukařovského setkáváme všude kolem nás a nejen v galeriích, muzeích a výtvarných oblastech lidské tvorby a činností. Výsledkem práce je, že i estetickou oblast, kde má estetická funkce vedoucí pozici nad ostatními funkcemi, se funkce prolínají i převažují a pokud estetická funkce mimo umění v daný okamžik ostatní funkce převáží, je to pouze dočasný moment a nic stálějšího.

Závěrečným krokem bylo vymezení umělecké a mimoumělecké oblasti a estetických pojmů vůči pojmům mimoestetickým, přičemž jsme došli k tomu, že tyto oblasti od sebe nejsou izolované a nemají mezi sebou žádnou pevně danou hranici, protože přechody z jedné oblasti do druhé jsou spíše plynulé a v určitých případech se oblasti navzájem přímo prolínají.

IX. Příloha;

IX.1. Fotografie Jana Mukařovského;⁷⁵

1891-1975

⁷⁵ Fotografie naskenována z knihy; *Studie o Janu Mukařovském* - Sborník statí ke 100.výročí narození, Velké osobnosti filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha: Karolinum, 1991, editoval Dušan Prokop, (ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE PHILOSOPHICA ET HISTORICA 5 – 1990)

IX.2. Životopis a tvorba Jana Mukařovského:

Mukařovský je po zásluze dodnes považován za nejuznávanějšího českého estetika a literárního teoretika. Narodil se 11. listopadu 1891 v Písku. Jeho otec byl profesorem matematiky. Jan Mukařovský v období let 1901 – 1910 vystudoval písecké gymnázium s vyznamenáním. Z gymnázia se v 19ti letech dostal na univerzitu, jeho velkým přáním bylo studovat češtinu a francouzštinu, chtěl se stát gymnazijním profesorem. Po maturitě studoval na pražské univerzitě lingvistiku a následně nastoupil jako suplující profesor na vyšším gymnáziu v Plzni. Po roce 1919 učil na plzeňském Městském dívčím reformním reálném gymnáziu. Učil dokonce na více gymnáziích a to téměř 15let.

Mukařovský na Karlově univerzitě studoval 5 let a po studiích na univerzitě setrval ve funkci docenta. V roce 1936 byl jmenován zatím mimořádným profesorem pražské Filozofické fakulty, řádným profesorem se Jan Mukařovský stal o devět let později. Chvilí se pohyboval i ve funkcích rektora a prorektora na Univerzitě Karlově. V roce 1928 totiž vyšlo Mukařovského dílo s názvem Máchův Máj a poté roku 1933 požádal o docenturu oboru estetiky, která mu byla úspěšně udělena. Později se dokonce stal docentem všeobecné estetiky právě na Univerzitě Karlově v Praze, nejdříve však vyučoval filologii a filozofii. Na rektorském úřadě Karlovy univerzity se pohyboval v letech 1948 – 1953. Nejdříve se stal profesorem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a později dokonce jejím rektorem. Profesorem na univerzitě byl téměř 30let.

V tom samém roce, ve kterém Jan Mukařovský žádal o docenturu na pražské univerzitě, jej vybrali na bratislavské univerzitě, aby se stal ředitelem bratislavského semináře estetiky a to přímo na Komenského univerzitě v Bratislavě. „Rozhodnutím ze dne 31. července 1934 jmenoval prezident republiky Jana Mukařovského mimořádným profesorem estetiky se zřetelem k literatuře na filozofické fakultě Komenského univerzity v Bratislavě s účinností od 1. října 1934.“ Mukařovský v Bratislavě přednášel bezmála 3 roky a zároveň přednášel i na pražské univerzitě. V letech 1945 – 1953 měl svou vědeckou školu, po válce se hlavně věnoval vědecké činnosti a učitelským povinnostem. Posoudil spoustu disertačních prací (např. disertační práci Karla Teigehe).

Jan Mukařovský byl odměněn dvojnásobným doktorátem a po roce 1950 se stal vedoucím katedry české a slovenské literatury, vedoucím Československé akademie věd

byl 6 let. Tato akademie v letech 1953 – 1992 sloužila jako vědecká instituce a aktivní je i v dnešní době. Byla rozdělena na různé vědecké ústavy a členy například byli; Jaroslav Heyrovský (v roce 1959 dokonce dostal Nobelovu cenu), Wichterle, Čech, Votruba, Ceplecha, Babuška a Jan Patočka. Mukařovský byl také ředitelem nového Ústavu pro českou literaturu..

Je považován za významného představitele estetiky, ale i strukturalismu u nás a dále se stal důležitým představitelem Pražského lingvistického kroužku. V roce 1926 se stal jedním z jeho spoluzakladatelů. Tento kroužek fungoval jako útočiště a spolek lingvistům nejen z Čech, členy byli i zahraniční kolegové Mukařovského. Významným zahraničním kolegou byl Roman Jakobson. K spoluzakladatelům patřili například; Vilém Mathesus, Bohumil Trnka a Bohuslav Havránek. Snažili se o jednotný a nějakým způsobem ucelený program. Poprvé byl jejich program představen na sjezdu filologů v Praze, sjezd se konal v roce 1929. Cílem Pražského lingvistického kroužku byla snaha přehodnotit soudobou lingvistiku.. Jejich jazykovědným předchůdcem byl v první řadě Ferdinand de Saussure. Zástupci Pražského lingvistického kroužku se snažili jazykovědě získat autonomní postavení.

Během tvorby udržoval přátelské kontakty s Vančurou a také Nezvalet, přátelil se s Honzlem a E.F. Burianem. Přispíval do různých časopisů i zahraničních novin. Estetiku vystudoval jako žák Otakara Zicha, který byl v té době profesorem na Karlově univerzitě a Zich byl zase žákem O. Hostinského. Zich šel v Hostinského stopách, oba se totiž domnívali, že nejdůležitějším úkolem estetiky je porozumět výstavbě uměleckého díla.

X. Seznam použité literatury;

Český strukturalismus po poststrukturalismu – Sborník z kolokvia pořádaného Ústavem pro českou literaturu AV ČR k připomenutí třicátého výročí úmrtí literárního vědce a estetika Jana Mukařovského (11.11. 1891 – 8.2. 1975), (Praha, 8. února 2005), Brno: Host, 2005

Chvatík Květoslav: *Strukturální estetika – Řád věcí a řád člověka*, Praha 1: VICTORIA PUBLISHING, a.s., 1994

Mukařovský Jan: *Studie I*, Brno: Host, 2007 (připravili Miroslav Červenka a Milan Jankovič)

Mukařovský Jan: *Studie II*, Brno: Host, 2007 (připravili Miroslav Červenka a Milan Jankovič)

Novák Mirko: *Česká estetika – Od Palackého po dobu současnou*, Praha: Nakladatelství Fr. Borový, 1941

Ptáčková Brigita a Stibral Karel: *Estetika na dlani - Estetická funkce, norma, hodnota*, Ostrava: Rubico, 2002

Studie o Janu Mukařovském - Sborník statí ke 100.výročí narození, Velké osobnosti filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha: Karolinum, 1991, editoval Dušan Prokop, (ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE PHILOSOPHICA ET HISTORICA 5 – 1990)